MAZILII, RUPTAŞII ŞI RUPTELE ÎN PRINCIPATUL MOLDOVEI (a doua jumătate a secolului al XVIII-lea - începutul secolului al XIX-lea)

Valentin Tomuleț

Cuvinte-cheie: Principatul Moldovei, Imperiul Rus, mazili, ruptaşi, recensământ, privilegiaţi.

Formularea problemei

Despre istoria anumitor categorii sociale ale populaţiei din Principatul Moldovei în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea - începutul secolului al XIX-lea, în special a ţărănimii, s-a scris în repetate rânduri – atât în România, cât şi în Republica Moldova. În pofida acestui fapt, unele aspecte ale temei au rămas necercetate, altele au fost trecute conştient cu vederea, altele poartă un caracter unilateral şi tendenţios, încât necesită o nouă abordare.

Dintre stările sociale privilegiate ale societăţii au rămas în afara cercetării cele intermediare – *mazilii*, *ruptaşii* şi *ruptele*. Necesitatea studierii în continuare a unei asemenea tematici este dictată de faptul că numai o cunoaştere profundă a tuturor categoriilor sociale ale populaţiei şi a poziţiei pe care au avut-o autorităţile statale faţă de sus-numitele stări permite cercetătorului să pătrundă în logica lor internă şi în sistemul ierarhizat al instituţiilor. Totodată, o cunoaştere detaliată a istoriei categoriilor sociale din Principatul Moldovei, în special a celor *privilegiate*, din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea - începutul secolului al XIX-lea, ne oferă posibilitatea să înţelegem acele schimbări care au survenit în Basarabia după anexarea ei la Imperiul Rus, să subliniem în mod convingător unitatea de structură şi de dezvoltare istorică, moştenită din Principatul Moldovei (cel puţin, în prima jumătate de secol) şi să evidenţiem acele schimbări structurale care au parvenit pe parcurs în cadrul acestor categorii sociale sub regimul de dominaţie ţaristă.

Şi încă. Prin abordarea acestei teme, ne-am străduit să trezim interesul celor de astăzi, dar poate şi celor de mâine – atât din mediul rural, cât şi din cel urban, unii plecaţi, pribegi prin lume, iar alţii rămaşi – pentru destinul satului basarabean şi oamenii lui, pentru istoria moşilor şi strămoşilor lor, care au fost cândva „talpa" ţării, clasa de mijloc a ţărănimii – mazilii, răzeşii şi ruptaşii, ca să nu se piardă identitatea lor socială şi etnică.

Mazilii. În Ţările Române, noţiunea de ***mazil*** avea două sensuri: **1.** boier (dregător) înlocuit (mazilit) din dregătorie, care păstra toată viaţa titlul dregătoriei, precedat de particula *biv*. Totuşi, o parte din boierii maziliţi continuau să facă parte din anturajul domnului şi chiar din alaiul domnesc. **2.** Înmulţindu-se şi căzând „la sărăcie", mazilii au devenit o categorie socială care păstra amintirea boieriei; era mai numeroasă decât boierimea în slujbă şi lupta împotriva declasării prin jalbe pentru păstrarea privilegiilor de altădată, prin intrarea în oaste, fiind comandaţi de un „serdar de mazili" (Instituţii 1988, 285).

Autorii *Dicţionarului de Istorie*, editat la Chişinău în 2007 (Demir Dragnev, Alexei Agachi ş.a.), scriu că mazilii prezentau o „[...] categorie socială, formată după reforma lui Constantin Mavrocordat din 1741, care prevedea acordarea titlului de mazil descendenţilor din boieri de gradul al treilea. Mazilii erau antrenaţi de către administraţia locală în executarea anumitor funcţii administrativ-poliţieneşti ocazionale, plăteau la vistierie un impozit stabil pentru fiecare gospodărie, numit *dajdia mazilească*" (Dicţionar 2007, 250).

Petre Strihan, autorul comentariului articolului ***mazil*** din dicţionarul *Instituţii feudale din Ţările Române*, prezintă mai multe opinii şi înţelesuri ale acestui termen: în secolele XVIII-XIX,

[1] Articol realizat în cadrul proiectului de cercetare 20.80009.0807.36 „Evoluţia istorică a Moldovei din antichitate până în epoca modernă în contextul civilizaţiei europene. Basarabia în cadrul Imperiului Rus. Sinteză academică, studii, documente şi materiale". Partea I.

mazilii au constituit „o breaslă a boiernaşilor mazili", „treapta cea mai de jos a nobilimii" (istoricul Ion Nistor, 1876-1962); o „nobilime mică" (Regulamentele Organice); o stare socială analogă cu şleahta poloneză (lingvistul şi filologul român Alexe Procopovici, 1884-1946); o „stare mazilească", ultima după „starea boierească, negustorească, bisericească", o categorie care figura după boieri, dar înaintea poporului în adunările de stări (juristul român Valentin Georgescu, 1908-1995) (Instituţii 1988, 285).

Cercetătorii ieşeni Dumitru Vitcu şi Gabriel Bădărău, în glosarul la *Regulamentul Organic al Moldovei*, publicat în 2004, definesc mazilii ca pe o categorie de ţărani privilegiaţi, descendenţi din boieri vechi (Regulamentul 2004, 602).

Şi cunoscutul istoric şi demograf P.G. Dimitriu (Dmitriev) (1925-1996), analizând recensămintele populaţiei Moldovei din 1772-1773, 1774 şi 1803, interpretează mazilii drept persoane ce aparţin categoriilor sociale privilegiate ale populaţiei. Ei beneficiau de următoarele privilegii: ***a)*** plăteau birul individual, fixat în mărime moderată comparativ cu birnicii; ***b)*** beneficiau de unele înlesniri la plata impozitului pe avere; ***c)*** nu erau supuşi judecăţii şi pedepselor de către ispravnici, dar numai de domn sau de către Divan; ***d)*** aveau dreptul de a deţine oameni de curte şi slugi, care erau scutiţi de prestaţiile de stat. Mazilii aveau şi unele îndatoriri. Prin dispoziţia Divanului şi a Domnului, erau impuşi să îndeplinească un şir de obligaţii, legate de strângerea impozitelor, îndeplinirea de către ţărani a prestaţiilor de stat, participau la hotărnicia moşiilor şi la reglementarea conflictelor care apăreau între ţărani (Дмитриев 1973, 152).

Editorii statisticii populaţiei Ţării Moldovei din 1808, Tudor Ciobanu, Teodor Candu şi Eugen Cernenchi, califică mazilii ca pe o categorie de contribuabili, dintr-o stare socială privilegiată din Moldova, constituită din urmaşi de boieri, rămaşi fără dregătorie; plăteau dajdia individual şi îndeplineau unele dispoziţii administrative la nivel de ţinut (Populaţia 2019, 420).

Referindu-se la moşneni, răzeşi şi la rolul însemnat jucat de ei în decursul evului mediu românesc, Octav-George Lecca concluziona că aceştia au fost faţă de boieri ca vasalii faţă de seniori. Liberi pe moşia lor, dobândită prin recompense domneşti pentru vitejie sau servicii, moşnenii părăseau câmpul, ca să meargă la război *(hommes d'armes)*. Din rândurile lor au făcut parte şi mazilii, adică boieri decăzuţi din stăpânirile şi demnităţile lor. Acestora li se mai spunea *boiernaşi* şi *boieri vechi*, zişi *de neam* (Lecca 1899, 29-30)[2].

În secolul al XVII-lea, numele de *mazil* îl purtau numai boierii care aveau funcţii, pe când în secolul al XVIII-lea nu toţi mazilii au putut să-şi dovedească boieria (care erau în funcţii). În plus, în această perioadă, mazilii se înmulţesc, cresc la număr şi datorită faptului că mulţi ţărani şi orăşeni erau „unşi" ca mazili de către funcţionarii înalţi ori de către boierii de la ţară pentru serviciile făcute. L.T. Boga constată că din această cauză, pe la sfârşitul secolului al XVIII-lea, unii mazili caută slujbe mai mici, de *ocolaşi*, ori se ocupau cu „stâlpirea" moşiilor, ori iau parte la judecăţi, ori erau întrebuinţaţi în calitate de *zapcii* să controleze prin sate pe ţărani, dacă au semănat toată bucata de pământ ce li s-a dat, sau să controleze ce semănături au făcut toamna şi primăvara, pentru a le înregistra etc. Aceste slujbe, pe parcursul anilor, le-au acordat mazililor anumite înlesniri şi privilegii – atât în relaţii cu ispravnicul, cu pârcălabul, cât şi cu vistieria: ei puteau intra oricând la aceşti înalţi funcţionari, ca să stea de vorbă asupra nevoilor lor sau a sătenilor, erau scutiţi de plata birului, care-l plăteau numai ţăranii birnici etc. (Boga 1929, 2).

În timpurile mai vechi, mazilii erau cunoscuţi ca buni militari, aflaţi sub puterea serdarului şi folosiţi pentru a rezolva diverse probleme de ordin intern. Aurel V. Sava (1902-1954), în studiul introductiv al culegerii de documente dedicate târgului şi ţinutului Lăpuşnei, scrie că „sub puterea serdarului se afla o puternică forţă militară, alcătuită în special din mazilii celor trei ţinuturi. În veacul al XVII-lea, cronicele încep să vorbească de Orheieni, de Lăpuşneni şi de Soroceni ca de nişte grupări ostăşeşti cu individualitate bine determinată" (Documente 1937, XVII).

Constantin C. Giurescu (1901-1977), în monumentala sa lucrare dedicată Istoriei Românilor, caracterizând noţiunea de ***mazil***[3], scrie că urmaşii dregătorilor ţin la faptul că se trag din dregători: „[...] ei ţin la titlul de mazil, care se dă acestor scoborâ-

[2] În anul 1999, această lucrare, cu adnotări, completări şi desene de Mateiu Caragiale, în ediţie de Alexandru Condeescu, a fost retipărită de Fundaţia Culturală Libra şi Editura Muzeul Literaturii Române Bucureşti.

[3] Autorul scrie că prima menţiune documentară a termenului *mazil* datează cu anul 1601, când Mihai Viteazul, aflându-se pe câmpia Turdei, i-a poruncit căpitanului Gheorghe Raţ să ia, „[...] cătanele, pe Mârza cu mazilii şi pe Valoni, şi să înconjoare cetatea Făgăraşului, unde era deţinut fiul său Nicolae Pătraşcu" (Giurescu 1946, 718).

tori, fără dregătorii, ai foştilor demnitari. *Apariţia acestei categorii sociale a mazililor este un semn netăgăduit de importanţă tot mai mare pe care o ia dregătoria ca criteriu de noblețe*" (Giurescu 1946, 718). Autorul constată că mazilii „[...] aveau *o organizare militară*, asemene roşilor[4] şi curtenilor; ei reprezentau şi o elită *socială*. Până astăzi încă, în ciuda tuturor prefacerilor, titlul de mazil e un titlu de mândrie în satele răzăşeşti din Orhei, Soroca şi Lăpuşna" (Giurescu 1946, 718).

Ulterior, spre sfârşitul epocii fanariote, cu prilejul alcătuirii Condicii lui Caragea[5], se încearcă a defini diferite categorii de nobili, drept criteriu rămânând tot slujba domnească: se preciza însă că ***boieri*** erau cei numiţi *cu caftan domnesc* într-o dregătorie, iar ***boiernaşi*** – cei numiţi cu *carte domnească*; ***neamuri*** erau nu numai *fiii şi descendenţii fără caftane ai celor căftăniţi*, dar şi cei numiţi cu carte domnească în categoria aceasta[6].

Autorul constată că situaţia mazililor din Moldova, în diferite perioade de timp, a fost diferită – de la impuneri fiscale – la scutiri şi privilegii. Spre exemplu, în 1694, pe boierii mazili îi găsim plătind nu mai puţin de nouă dări, dintre care şase de caracter personal şi trei privind furnituri cerute de Poartă. Dintre acestea nouă, trei erau „îndoite", adică suma iniţială prevăzută în scriptele vistieriei se dublează, iar una „întreită" (Giurescu 1946, 713).

În primăvara anului 1700, Antioh Cantemir, aflat în prima sa domnie (1695-1700), aplicând sistemul „pecetluiturilor"[7], stabileşte, pe bază de „ruptă" sau înţelegere, suma globală pe care urma să o plătească fiecare contribuabil în categoria din care făcea parte, desfiinţând toate celelalte dări personale, procedând la o simplificare şi o stabilizare fiscală. Aşa va proceda ulterior şi Constantin Mavrocordat. Plata urma să se facă în patru sferturi, adică de patru ori pe an. Rezultatul acestei măsuri, cum scrie Constantin C. Giurescu, citând-ul pe Ion Neculce „...nu întârziară să se arate: *fugarii începuseră a se întoarce cine la locul său şi la moşia sa*" (Giurescu 1946, 647). Din nefericire, Antioh Cantemir fu mazilit, iar urmaşul său, Constantin Duca (septembrie 1700 – iunie 1703) nu-i respectă deciziile: „numărul *sferturilor* ajunse până la opt într-un an, iar mazilii fură îngreunaţi *cu dajdii grele şi dese*". Ca rezultat, cum scrie acelaşi Neculce, „oamenii începură a se spăriare şi a fugire" (Giurescu 1946, 647).

În Ţările Române, categoria socială a mazililor are o tangenţă directă cu dregătoria de *mare serdar* sau *serdar*. Constantin C. Giurescu scria că „spre sfârşitul domniei lui Şerban Cantacuzino, în 1688, o descriere a ţării şi curţii, făcută de călugărul catolic Del Monte, numeşte pe acest dregător *sărdarul de mazili*, întrucât era mai mare peste boierii care avuseseră dregătorii" (Giurescu 1946, 470). În Moldova, în secolul al XVIII-lea, *sărdarul de mazili* este întâlnit ca un dregător deosebit de serdar. În timpul primei domnii a lui Grigore al II-lea Ghica (1726-1733), acesta apare în cronica lui Amiraş alături de Iordachi sărdarul, având comanda Lăpuşnenilor, Orheienilor, Sorocenilor, în care îl întâlnim şi pe „Lupul sărdarul de mazili cu toţi mazilii" (Giurescu 1946, 647).

Domnii Moldovei au avut o atitudine diferită faţă de mazili. Nicolae Grigoraş constată: „De la urcarea pe tron, Dimitrie Cantemir (martie – aprilie 1693 şi 1710-1711) şi-a îndreptat atenţia asupra mazililor din care se trăgea neamul său. Mai întâi, le-a redus dajdia la jumătate, iar celor săraci – şi mai mult, iar pentru boieri a hotărât ca să nu mai plătească desetina, obligaţie fiscală introdusă de lacomul său înaintaş Mihail Racoviţă (de 5 ori domn al Moldovei, între 1703 şi 1741 şi de 2 ori domn al Ţării Româneşti, între 1730 şi 1744 – *V.T.*)" (Grigoraş 1973, 18).

Situaţia se schimbă în timpul celor de-a treia şi a patra domnii în Moldova ale lui Grigore al II-lea Ghica (1735-1741). Toate birurile şi dările erau strânse de ciocoi (strângători de biruri ai voievodului), „[...] iar boierii mazili nu aveau căutare şi rămăsese la sărăcie" (Giurescu 1946, 702).

---

[4] *Roşii* – curteni. În Ţările Române, în secolele XVI-XVII, curtenii s-au numit „roşii". Erau de origine boierească, deţineau proprietăţi funciare, ocupau dregătorii mărunte sau aspirau la o dregătorie superioară, erau militari, dar exercitau atribuţii mixte (civile şi militare), fiind, în general, subalterni ai unuia din marii dregători: spătărei, postelnicei, păhărnicei, armăşei etc. Ei constituiau unităţi de gardă ale domnului şi-l însoţeau la război (Instituţii 1988, 132).

[5] *Condica lui Caragea* – veche legiuire românească, în vigoare în Ţara Românească între 1817 şi 1832. Cuprindea şi unele dispoziţii de drept penal (pentru infracţiuni) şi dispoziţii de procedură penală.

[6] La redactarea finală a Condicii, definiţiile respective nu au fost incluse, însă ele au continuat să existe. Prin articolul 46 al Convenţiei de la Paris din 1858, categoriile sociale existente au fost lichidate, proclamând egalitatea tuturor cetăţenilor în faţa legii (Giurescu 1946, 719).

[7] *Pecetluituri (roşii) (pecetluiri cu ceară roşie)* – adeverinţele/certificatele personale eliberate contribuabililor din Moldova, impuşi la darea personală (birul) de Constantin Mavrocordat, sinonime cu „hârtiile" introduse de Gh. Duca (1668-1672; 1678-1683) şi amintite de Ion Neculce sub Antioh Cantemir. Se dădeau, de obicei, în satele unde îşi aveau reşedinţă birnicii (Instituţii 1988, 355).

Însă cele mai mari schimbări sunt făcute în timpul domniei lui Constantin Mavrocordat (1711-1769). Prin reforma din 1739, Constantin Mavrocordat împarte pe boieri sau dregători (termenii, cum constată Constantin C. Giurescu, au devenit sinonimi) în două mari categorii: ***I. Boieri mari sau veliți***, nouăsprezece la număr, de la *ban* până la *clucerul de arie* inclusiv, ai căror urmași se numeau *neamuri*, scutiți de orice dări pentru ei și feciorii lor (până la „boieria a treia"). ***II. Boierii de clasa a doua***, cuprinzând restul dregătorilor, ai căror urmași se numeau *mazili* (Giurescu 1946, 478), impuși la dajdii mai ușoare, după putința fiecăruia, au continuat să plătească *birul* fără cisluire, *desetina* – boierește, și nu țărănește, iar mai târziu au fost scutiți, ca și mazilii din Țara Românească, și de dijmărit și vinărici (Instituții 1988, 285; Giurescu 1946, 643).

Cercetătoarea Ela Cozma constată, pe bună dreptate, că, prin reforma agrară, Constantin Mavrocordat „i-a împărțit pe boieri, conform vechimii neamului și dregătoriei, în două categorii distincte: **boieri mari** (*veliți* – în Țara Românească și de *treapta întâi* – în Moldova) cu urmașii lor *(neamuri)*, scutiți în totalitate de dări, și **boieri mici** (numiți *mazili* în ambele Principate), scutiți de dijmărit, vinărit ș.a. contribuții, dar obligați să achite o dare personală" (Cozma 2017, 50).

Tot prin reforma lui Constantin Mavrocordat, mazilii sunt întâlniți în funcții de *judecători mari speciali*. Prin așezământul din 7/18 februarie 1740, în această funcție erau aleși boieri veliți mazili, pentru a examina „[...] pricini și împărți dreptate, primind, în schimb, leafă anuală dela vistierie". Alexandru Ipsilanti, în prima sa domnie din Țara Românească, în septembrie 1775, înființează, pentru judecarea pricinilor, patru „departamenturi", judecătorii fiind recrutați tot dintre *boierii mazili*, începând cu cei mari, din treapta întâi, pentru unul din departamente, și continuând cu ceilalți, pentru restul (Giurescu 1946, 536).

Nicolae Grigoraș precizează că, prin reforma fiscală a lui Constantin Mavrocordat, boierilor mazili de categoria a doua le-au fost reduse substanțial dările, iar preoții din toate mănăstirile au fost scutiți de „dajde" (Grigoraș 1976, 133-134). Celelalte categorii sociale, „atât casnicii, cât și holteii de vârstă, slujitori, păstori, argați, slugi boierești" și alții, „chiar de se vor numi mazili, negustorași, curteni, căpitani" sau „oameni streini așezați în țară, au ruptașii cămării, au vornicii și vătămanii, sau ce om sau suflet va fi" să-și ia „pecetea", adică fișa de impunere, și să fie cuprins „în foaia domnească de cislă". Deci cu „toții urmau să se puie la cisla satului și să-și ia peceți pe fețele lor, afară de boierii mazili și negustorii ce vor fi în foaia domnească pecetluită" (Grigoraș 1976, 137).

În plus, reforma fiscală presupunea desființarea dărilor multiple (unifică birul rumânilor, care era scăzut, cu cel al contribuabililor de rând, al birnicilor) și introducerea unei dări fixe pe cap de locuitor, care era plătibilă la patru termene anuale, dar scutindu-i pe boieri și clerul. Cei care au pierdut prin reforma fiscală au fost stăpânii rumânilor – dregătorii, mănăstirile și boierii de țară. Pentru a compensa această pierdere, Constantin Mavrocordat le-a permis boierilor celor mari să dispună de câte 50-60 de oameni de scuteală (*scutelnici,* adică locuitori care nu plăteau vistieriei), iar boierilor mazili – de câte 20, 15 sau de câte 5 scutelnici. Jupânesele mai sărace aveau dreptul de a dispune doar de 10 sau 15 scutelnici (Grigoraș 1976, 134).

Cercetătorii care s-au referit tangențial la această categorie socială constată că „condiția de mazil era ereditară". Caracterul ereditar al noțiunii de *mazil* s-a păstrat până în secolul al XIX-lea. Mazilii erau numai „cei care vor fi cu adevărat drept feciori de mazili și ruptași". Reieșind din considerentul că au fost multe cazuri de însușire abuzivă a acestei categorii sociale, după Alexandru Ipsilanti (1786-1788), s-au luat măsuri „să rămâie mazili și neamuri numai cei ce se trag din mazili și neamuri", iar cel care revendica statutul de mazil urma să demonstreze, cu mărturii și documente vechi, că este „drept fecior de mazil", iar vel-vistierul, în a cărui competență era examinarea acestor cazuri, după cercetarea documentelor, era în drept să-i așeze în tablele vistieriei „la rânduiala mazililor" (Instituții 1988, 285).

Spre exemplu, la 23 februarie 1807, Vistieria Țării Moldovei confirmă lui Ion, fiul lui Moisei Untilă, din satul Chiștelnița, ținutul Orhei, titlul de mazil, incluzându-l cu dajdia la Vistierie. În decizia semnată de Iordache Balș, vistiernic, Vasile Roset, vistiernic, Grigore Sturza, vistiernic, și căminarul Buhuș, se menționa că „[...] cercetându-să și adiverindu-să că este drept fecior numitului Moisăiu Untilă mazil și că nici într-un amestic di bir nu este cuprins, după mărturia mazililor ce au adus aice de față, carii au dat și zapis în Vistieria

după hotărărie hrisovului gospod, s-au așăzat în catastihul Vistierii la rânduiala mazililor cu trii lei la o dajde, banii Vistierii, pe cari bani are să de și rasura obicinuită câte cinsprizăci parali de leu" (Documente 2016a, 28-29). Același drept îl obține, la 23 februarie 1807, și Ștefan, fiul lui Manole Dodon, mazil din satul Isacova, ținutul Orhei (Documente 2016a, 29).

Cercetătorul Alexandru Furtună, care a analizat statutul și situația social-economică a mazililor din ținutul Iași, constată că toate cărțile de mazili aveau un conținut identic. Cererea de confirmare a statutului de mazil era confirmată de domnul Țării Moldovei, pe baza unor dovezi și mărturii care demonstrau că persoana în cauză se trage din mazili, după o cercetare prealabilă a marilor boieri. În cazul unui aviz favorabil, domnul aproba ca cei care solicitau de a fi incluși în această categorie socială să fie „așezați cu dajdia la catastihul mazililor". Solicitantul primea o „carte domnească", semnată de domn și de marele vistier.

Spre exemplu, cartea de mazil, eliberată de Grigorie Alexandru Ghica la 21 aprilie 1765, stipula: „Facem știre printr-această carte a domniii mele, de vreme ce prin cercetare ce s-au făcut de către dumnealor veliții boieri, ce-au fost rânduiți de domnie [...] pentru alegire mazililor Iftimie, brat lui Ion Pădure ot ținut Iași, s-au aflat că este neam de mazâl și după dovezi ce-au arătat, căzându-i-să a fi la rânduiala sa, s-au așăzat cu dajde la catastihul mazâlilor" (apud Furtună 2016, 18). Autorul aduce mai multe exemple de acest fel: la 21 aprilie 1765, în ținutul Iași, cărți de mazil au primit: Ioniță Porcescu; Ștefan Buze, vărul lui Sandul Râșca; căpitanii de mazili Ioniță Malcoci și Gheorghiță Bodrug. Ulterior, la „rânduiala" mazililor („Tabla vistieriei") au mai fost „așezați", tot în acest ținut: Ioniță, fiul lui Păladi Băltagu din satul Dumbrăvița (29 martie 1791); Vasile și Ioniță, fiii lui Ioniță Mihălaș (23 decembrie 1801); Grigore și fratele său Ștefan, feciorii lui Miron Potlog (23 decembrie 1801); Ioniță Uscatul împreună cu fiul său Nicolai (11 martie 1803); Neculai Pitoroagă, feciorul lui Ștefan Pitoroagă (20 mai 1803) etc. (Furtună 2016, 19).

Respectiv, asemenea cărți domnești erau eliberate și mazililor din alte ținuturi ale Moldovei. Spre exemplu, la 26 mai 1809, Vistieria Țării Moldovei confirmă statutul de mazil lui Săvindachi, fiul lui Vasile Bobeică, din satul Verejeni, ținutul Orhei, trecându-l la condica Vistieriei cu dajdie de 3 lei și răsură[8] de 15 parale (confirmat la 17 februarie 1837 și de Consiliul Regional al Basarabiei, prin eliberarea unui nou certificat, ce confirma statutul lui social) (Documente 2017, 689). La 8 iunie 1809, vistiernicul Iordache Roset, din numele Vistieriei Țării Moldovei, confirmă titlul de mazil lui Sava, feciorul lui Ioniți Culai, din satul Dănceni, ținutul Orhei, cu dajdia de 3 lei și 15 parale de leu răsură (Documente 2017, 728). Izvoarele de epocă conțin numeroase exemple de acest fel.

Cărțile de mazil confirmau nu doar statutul de mazil, dar concretizau și privilegiile de care beneficia această categorie socială. Spre exemplu, prin cartea domnească din 20 august 1803, Alexandru Moruzi acorda privilegii și scutiri de la diferite dări și prestații feciorilor lui Ursul Mole (care, la rândul său, a fost miluit de domnul Moldovei Alexandru Suțu, pin cartea domnească din 7 octombrie 1801) din ținutul Iași: Grigoraș, Ioniță, Andrei și Gheorghe, stipulându-se ca „[...] ei întru nimică să nu fii supărați, de asămine, și de către drăgătorii ținutului să nu să poată orândui la vreo poroncă, căci cându a fi trebuință să vă rândui de aice prin deosăbită carte gospod. Deosebit am mai făcut domnie me milă cu dânșii și la slijbile visterii rusumaturi[9], să aibă a scuti una sută stupi i sfini de desetină, doâ sute oi de goștină, una sută vedri vin de vădrărit. Aceste bucate, fiind drepte ali lor, să nu să supere întru nimică cu vreo cerire de plată, cum și pentru trii liudi, oameni străini, ce-și va pute găsi și aduci dintr-alte țări di piste hotar, pentru slujba casii lor, cari fiind adiveriți prin mărturie dregătorilor de margini, că sunt străini cu adivărat, să fie scutiți și apărați de tot birul visterii și de toate alte dări și angării, oricâte vor fi asupra altor lăcuitori birnici, aceștia întru nimic să nu fii supărați, rămâindu ca să poată căuta numai pentru trebuința casăi lor" (apud Furtună 2016, 20).

Din această carte domnească deducem că domnia nu doar îi scutea pe mazili de diferite dări și pre-

[8] *Răsură* – dare suplimentară, care exista în Moldova la începutul sec. al XIX-lea, din al cărei venit se plătea leafă slujbașilor publici. În 1804, doar birul și răsura au constituit 2676 mii de lei, sau 54 de lei pentru fiecare Curte (ANRM, F. 2, inv. 1, d. 401, f. 3, 5; Instituții 1988, 402). Din alt izvor aflăm că *răsura* constituia „darea pentru leafa boierilor funcționari de cancelarie, ispravnicilor și funcționarilor locali" (ANRM, F. 5, inv. 3, d. 548, f. 130).

[9] *Rusumaturi* – ansamblul dărilor reale care reveneau domnului. La sfârșitul secolului al XVIII-lea ele erau alcătuite din desetină, vădrărit, goștină, vama și ocne (Instituții 1988, 417).

staţii şi atenţiona instituţiile ţinutale ca aceştia cu „nimic să nu fie supăraţi", dar preciza că, în caz de necesitate, mazilii vor fi supuşi în mod special anumitor obligaţiuni prin „cărţi domneşti/gospod", emise de Domnie. Prin această carte domnească se concretiza şi dreptul mazililor de a deţine până la 3 „oameni străini, pentru slujba caselor lor", statutul de străin fiind confirmat de către dregătorii de margine.

Documentele de epocă atestă diverse situaţii, când drepturile şi privilegiile mazililor, ca şi ale altor categorii privilegiate ale populaţiei, erau lezate de mai multe ori de căpeteniile lor – căpitanii de mazili sau administraţia ţinutală.

Ca rezultat, mazilii căutau să-şi apere drepturile şi privilegiile la Divanul Moldovei. Divanul, la rândul său, în scopul soluţionării acestor cazuri, se adresa către ispravnicii ţinuturilor, care urmau să le cerceteze la faţa locului şi să raporteze Divanului despre soluţionarea problemelor apărute. Un exemplu elocvent, în acest sens, este documentul din 13 iulie 1790, în care se concretiza că mazilul Ion Stavăr, din ţinutul Iaşi, „[...] viind aice au dat jalobă cătră Divan, arătând cum că având carte Divanului din trecutul an 1789 iuni(e) 22, ca să fii apărat de toate poroncile şi rânduielile ce vor fi, dum(neavoastră) nu-i ţineţi în samă cartea, ce-l rânduiţi şi pe dânsul, împreună cu alţi mazili, la toate poroncile şi havalelile[10] ce sunt. Pentru aceasta să scrii dum(itale), de iaste adevărat după cum au jăluit, fiindcă el este ertat pe capul lui de havalele şi i s-au ştersu numile şi din tagma vistieriei. Dum (neavoastră), urmând după carte de mai dinainte, ce ari dată la mână, să nu-l supăraţi la nici unile din poronci sau la havalelile, ce vor fi pe alţi mazili, dând poroncă şi zapciilor, ce-i veţi fi având rânduiţi spre împlinirea poroncilor, ca să nu-i pricinuiască întru nimică supărare" (apud Furtună 2016, 19). Izvoarele atestă mai multe cazuri de acest fel, când Domnia era nevoită să se repete sau să reconfirme privilegiile de care beneficia această categorie socială. Aceasta demonstrează că spre sfârşitul secolului al XVIII-lea - începutul secolului al XIX-lea scade treptat prestigiul statutului de mazil şi se observă tentativa administraţiei ţinutale, a căpitanilor de mazili, de a limita drepturile şi privilegiile lor.

La rândul lor, şi mazilii, alături de alte categorii privilegiate ale societăţii, erau folosiţi de Domnie pentru îndeplinirea anumitor porunci, pentru soluţionarea diferitor litigii de ordin economic, fiscal, hotărnicesc etc. În asemenea situaţii, cum constată Nicolae Grigoraş, „[...] domnii se adresau direct căpitanilor de mazili, pentru ca ei să pună la dispoziţia ispravnicilor numărul necesar de mazili. Deoarece operaţiile de percepere, impunere, reducere şi scutire de dări a mazililor ţineau de activitatea ispravnicilor şi fiindcă domnii nu luau nicio măsură fără consultarea acestora, dacă se numea un ispravnic nou, mazilii erau înştiinţaţi, cerându-li-se să-l asculte. Pe cei neascultători ispravnicul avea voie să-i puie în butuci şi să-i trimită la domnie, ca să fie pedepsiţi. Când era nevoie de serviciul mazililor, ca, de exemplu, la strângerea şi transportarea zaherelei[11], domnul scria mazililor să meargă la ispravnici şi, „după izvod", să-şi îndeplinească serviciul ce le revenea (Instituţii 1988, 21; Grigoraş 1977, 46-47).

În soluţionarea problemelor puse de Domnie, căpitanii de mazili comiteau deseori diferite abuzuri sau, cum constată unii cercetători, „făceau din slujba lor un mijloc de jefuire a populaţiei satelor" (Nicolau 1913, 195-196).

Elocventă în acest sens este dispoziţia din 1795, emisă de domnul Moldovei Mihail Suţu, prin care căpitanii de mazili erau avertizaţi şi chiar înlăturaţi de la îndeplinirea obligaţiunilor de serviciu. În dispoziţie se menţiona că de la un anumit timp căpitanii de mazili s-au obişnuit de a nu-şi mai îndeplini obligaţiunile, „[...] ci numai cât jăcuiesc pe mazili şi ruptaşi", cerând isprăvniciilor să se lipsească cu totul de serviciile lor, „[...] şi să nu se mai afle căpitani de mazili, nici dintre acei făcuţi până acum, nici de aici înainte să nu se mai facă, ci la poruncile cari vor fi să se săvârşească cu mazilii şi ruptaşii, însuşi ispravnicii să-i orânduiască păzându-le rândul cu bună dreptate şi ţiind condică pentru fiştecare mazil sau ruptaş, la ce poruncă s-au rânduit şi la ce vreme" (apud Furtună 2016, 21)[12].

[10] *Havalea* – orice contribuţie în numerar sau în produse, impusă Ţărilor Române de demnitarii turci (zaherea, cherestea, salahor etc.); nu se putea solicita sau percepe, principial, decât în virtutea unei porunci venind direct de la Poartă, în baza rapoartelor de necesitate, înaintate acolo de către demnitarii otomani locali (Instituţii 1988, 219). În Basarabia *havalea* constituia o prestaţie de stat – cărăuşia, încartiruirea, prestaţia pentru asigurarea calităţii drumurilor etc. (ANRM, F. 5, inv. 2, d. 28, f. 301).

[11] *Zaharea* – ansamblul mijloacelor de aprovizionare a oştirii otomane în campaniile militare, ce consta în cereale (în special orz şi grâu), făină, unt şi vite (cu excepţia porcilor, a căror carne era proscrisă de Coran) (Instituţii 1988, 517).

[12] În pofida acestui fapt, căpitanii de mazili au continuat să activeze în teritoriul dintre Prut şi Nistru şi după anexarea lui la Imperiul Rus, iar în Principatul Moldovei – până la adoptarea Regulamentului Organic.

Mazilii erau atraşi de cele mai multe ori în soluţionarea litigiilor de proprietate, în special a celor hotarnice. Spre exemplu, la 30 aprilie 1706 Antiohie Constantin Voievod/Cantemir (martie 1705 – iulie 1707) numeşte pe pârcălabul de Lăpuşna Bogos şi pe mazilul Panăş să examineze plângerea depusă de căpitanul Mihnea împotriva mai multor răzeşi, care i-au vândut, fără să fie proprietari, „o bucată de loc", numit Lunca Mare, din sus de Ruseşti, în Botna. Izvorul confirmă că, după această tranzacţie ilegală, „[...] s-au sculat unii din răzeş şi l-au scos pe Mihnea căpitanul dintr-această moşie", constatându-se că „[...] din toată moşia aceasta s-au aflat moşie dreaptă a vânzătorilor numai a patra parte, iar trei părţi s-au aflat a altor" (Documente 1937, 149). Un alt caz este cel din 27 iulie 1744, când Ioan Nicolae Voievod (Mavrocordat) (iulie 1743 - aprilie 1747) rânduieşte pe jitnicerul Vasilache Măzărache, mazilul Bogos, vornicul de poartă Tiron şi postelnicelul Ştefan Iamandi să hotărască moşiile Toporul şi Plopul din ţinutul Lăpuşnei, proprietăţi ale episcopiei Huşi. În dispoziţie se stipula: „[...] mergând acolo, să strângiţ pi toţi răzăşii şi împregiuraşii acelui loc, să luaţ sama cu amăruntul foarte cu bună dreptate, pe scrisori, cine ce vor arăta şi pe mărturii a oameni buni şi bătrâni de acolo şi precum să vă dovedi şi viţi afla mai cu dreptul să hotărâţ moşieli episcopii de înbe părţili şi să le stâlpiţi cu petre împregiur pi unde s-or cădea şi [...] să daţi şi mărturie încredinţată din seamne în seamne ca să li să facă şi de la Domnie Mea întăritură" (Documente 1937, 190). Prezintă interes şi cazul din 6 iulie 1757, când Scarlat Ghica Vodă (martie 1757 - august 1758) îi cerea vel-vornicului Vasile Ruset să rânduiască doi mazili, oameni de ispravă, să soluţioneze litigiul dintre biv-vel-ban Ioniţă Cantacuzino şi mănăstirea Hlince pentru moşiile Iurieştii şi Manoleştii din ţinutul Lăpuşnei (Documente 1937, 201-202).

Aceste exemple demonstrează, cu lux de amănunte, că mazilii se bucurau de autoritate, de stima şi încrederea Domniei, pe care, alături de alte categorii privilegiate, îi implica în judecarea diverselor litigii ce apăreau între diferiţi proprietari funciari.

Domnia şi alte instituţii administrative civile şi ecleziastice respectau şi ţineau cont de punctul de vedere şi poziţia mazililor în soluţionarea diferitor litigii care apăreau. Spre exemplu, la 25 iunie 1763, Dionisie, egumenul mănăstirii Căpriana, recunoaşte dreptul lui Lupul, feciorul lui Irimia logofătul şi proprietarul moşiei Băta din ţinutul Orhei, să-şi facă moară pe râul Bâc, ţinând cont de mărturiile câtorva „oameni buni mazili şi vornicei", care au confirmat că „[...] moşiile din Lăpuşna ci merg pân în apa Bâcului n-au vaduri di mori, ci numai moşiile di Orheiu" (Documente 1937, 204-205).

Şi în cazul stabilirii hotarelor proprietăţilor funciare din ţinutul Lăpuşna, ce aparţineau mănăstirii Sf. Ioan Zlatoust din Iaşi (locul târgului Lăpuşnei – proprietate obţinută prin carte domnească, Boghiceni – moşie cumpărată de la răzeşi s.a.), prin dispoziţia din 1 iunie 1768 au fost numiţi Darie Donici, biv-vel-păharnic şi Dumitrache, vel-şătrar, pentru a hotărnici „[...] atâta locul târgului Lăpuşnii, cum şi alti hotară di pinpregiur ci s-au arătat". Însă aceştia din urmă, fiind ocupaţi cu alte treburi ale ţinutului, au decis să „[...] orânduiască pe un mazil din partea locului pe cine or socoti că esti om di isprav", împuternicindu-l din partea mănăstirii pe egumenul Anthim de la mănăstirea Sf. Arhanghel din Chişinău şi pe mazilul Simion Roade Dial să soluţioneze cazul (Documente 1937, 217-218). Mărturia hotarnică, semnată de paharnicul Darie Donici la 4 iulie 1774, atestă că la stabilirea hotarelor moşiilor enunţate *supra* au fost atraşi preoţi, răzeşi şi călăraşi din localităţile respective şi din satele limitrofe (preotul Ioan Boghian, fost răzeş din Boghiceni; răzeşul Grigore, fiul lui Istrati din Costeşti; răzeşul Danilă, fratele lui Istrati; Iovul, fratele lui Istrati Ciobotariul; Manole Gotcă, căpitan din Bujor, şi Constandin, fiul lui Gligoraş, călăraş din Borzeşti), consideraţi oameni înstăriţi şi de încredere (Documente 1937, 218). Deşi semnătura mazilului Simion Roade Dial nu figurează pe acest document, participarea lui în cadrul hotărniciei acestor localităţi este evidentă.

Şi în cazul hotărniciei moşiei Mânceşti ce aparţinea mitropoliei de Iaşi (nemulţumită de faptul că „[...] alţi răzăşi cari ar fi împresurând-o fără dreptati"), efectuate de mazilul hotarnic, căpitanul Ioan Popa, şi de negustorul Andrei Sârbu din Chişinău, în baza dispoziţiei domnului Moldovei Constantin Dumitru Moruzi (octombrie 1777 - mai 1782), însă împuterniciţi de serdarii Constantin Râşcanu, biv-vel-spătar, şi Darie Donici, biv-vel-păharnic, mazilii figurează alături de răzeşi. Semnătura pusă pe hotărnicia din 8 mai 1780 de mazilul hotarnic, căpitanul Ioan Popa, fiind prima în lista celor 12 semnatari, majoritatea din care erau răzeşi (Documente 1937, 233-

236), atestă importanţa acestei stări sociale în soluţionarea litigiilor hotarnice. Hotarul moşiei era alcătuit din 15 segmente, includea fiecare distanţă în parte şi număra 181 de funii[13] şi 25 de stânjeni[14], „iară stânjenii fac 6360" (Documente 1937, 234-236).

Un alt caz este cel din 26 martie 1785, când Alexandru Ioan Mavrocordat voievod (1785-1786) porunceşte ispravnicilor ţinutului Tutova să aleagă părţile de moşie din Mileşti, moştenite de Ilie Hermeziu de la vistierie, de cele ale răzeşilor, „[...] aducând de faţă pe toţi răzăşii acei moşii să cercetaţi cu amăruntul scrisorile ce vor fi având fiişticare parte şi de va fi având părţi într-acea moşie precum arată; de nu veţi pute nici unul din dum(ile) v(oastre) is(pravnici) <să> mergiţi, având trebile ţinut(u)lui, **să rânduiţi pe doi mazili** din parte dum(ilor)v(oastre) ca înpreună cu cămăraş(ul) Ioniţi Gafincu să margă la stare moşii şi după arătarea scrisorilor ce să vor dovedi drepte părţile lui Ilie Hermeziu, să le alegeţi şi măsurându-le cu stânj(en) în lung şi în curmeziş să le stâlpiţi cu pietri hotară înpregiur, după cari alegire şi hotărâtură ci vor faci să dea şi mărturie hotarnică, în cari să s(e) arati sumile stânj(enilor) i pietrile hotară pe la ce locuri s-au pus, şi iscălindu-să rânduiţii hotarnici la mărturie i toţi răzăşii şi alţi înpregiuraşi, apoi să o încredinţaţi şi cu al dum(ilor)v(oastre) iscăliturі, iar de va naşti pricină la hotărâ<r>i, atunce cu pietri hotară să nu stâlpască ci să daţi mărturie cu arătare pricinii pre larg la cari parte să va cădea şi cu zi de soroc să vie la Divan" (Amăriuţei, Bacumenco-Pîrnău 2015, 50).

Asemănător este şi cazul extras dintr-o carte de judecată, destul de voluminoasă după conţinut, datată cu 22 iulie 1792, ce descrie conflictul între biv-vel-spătarul Grigorasco Sturza (Sturzea) şi stolnicul Iordachi Crupenschi pentru o moşie, numită Tohatinel, de pe valea Tohatinului, din ţinutul Orhei, pe care spătarul Sturza o are în stăpânire cu numele de Dumeşti, iar stolnicul Crupenschi „[...] o trăgea supt numele a unei moşii a dumisale Budeşti, care iaste mai din gios tot pe aceeaşi numită vale cu pricina ca şi satul Dumeştii" (Documente 1937, 245). Vel-logofătul Ioan Canta, vornicii Iordache şi Constantin Greceanu aleşi judecători arbitri prin act de compromis de către vel-spătarul Grigorasco Sturza şi stolnicul Iordachi Crupenschi, examinând cazul şi găsind că „[...] alături cu Budeştii pe din sus mai fiind încă o hliză[15], stăpânită de nişte răzăşi, ce să numesc Popenceştii", cer serdarului „[...] să orânduiască mazili la starea locului să cetească carte de blăstăm întru auzul tuturor ca să arăte de câtă vreme au întrat acolo Popenceştii cu împresurare cum şi hotarăle moşiei pe unde au umblat din vechi şi de s-au numit moşiile aceste vr-odată Dumeşti precum au arătat Popenceştii şi de câtă vreme sau de s-au numit Budeşti, cum arată scrisorile spăt. Milu şi să trimită mărturie la divan ca să facă întăritură spat. Milu" (Documente 1937, 250).

Şi în acest din urmă caz, mazilii urmau se cerceteze la faţa locului litigiul, citind „carte de blăstăm", pentru a-i înfricoşa pe răzeşi să stabilească cu exactitate cui aparţinea moşia, pentru a prezenta informaţiile de rigoare Domniei, care urma să emită actul de confirmare (cartea domnească) în proprietate a moşiei.

Similar este şi cazul din 25 martie 1800, când domnul Ţării Moldovei Constantin Alexandru Ipsilanti Voevod porunceşte soluţionarea litigiului hotarnic dintre spătarul Ioniţa Bădărău cu răzeşii pentru moşiile Iugani şi Bolotina din ţinutul Iaşi, dobândite prin moştenire şi cumpărare. În cazul în care ispravnicii nu se vor putea prezenta la faţa locului din considerente de serviciu, atunci, „[...] adunând pe toţi răzeşii megieşi, de faţă fiind petiţionarul, sa cerceteze amănunţit potrivit tuturor documentelor celor doua parţi; şi daca vor descoperi părţi aparţinând petiţionarului, să le despartă şi hotărnicească deosebit de-ale răzeşeşti, însemnând unde va fi nevoie prin stâl-

[13] *Funie* – nu era o unitate de măsură, ci un instrument, a cărui dimensiune varia de la un sat la altul, după tradiţia locală şi necesităţile practice, din care considerent în toate documentele privind măsurătorile cu funia găsim specificată mărimea sa în stânjeni, paşi sau palme, unităţi de măsură a lungimii. În Moldova au fost cunoscute o varietate mare de funii, având lungimi de 10, 15, 16, 20, 22, 24, 25, 30, 33, 45 şi 60 de stânjeni (Instituţii 1988, 202-203).

[14] *Stânjen* – una dintre cele mai vechi unităţi de măsură din Ţările Române, care corespundea cu măsura veche germană – klafter, reprezentând aproximativ 2,23 (după alte izvoare – 2,16) metri, în Moldova, şi 1,9665 metri, în Ţara Românească. Moldova nu a cunoscut o reglementare a stânjenului, totuşi documentele menţionează un *stânjen domnesc* (opt palme domneşti), care a circulat concomitent cu *stânjenul „prost"*, dimensionat după „palma de om de mijloc", a cărui mărime varia după ţinuturi şi chiar localităţi. Diversele modele de stânjen au fost, la început, marcate pe pereţii sau crestate pe bârnele bisericilor; mai târziu, vistieria s-a îngrijit să confecţioneze stânjeni din lemn sau din fier, care, în secolul al XIX-lea, se încredinţau judecătorilor: erau „stânjeni pecetluiţi", adică ştampilaţi de autoritatea centrală (Panaitescu 1964, 151, 164; Instituţii 1988, 455-456).

[15] *Hliză* – fâşie de pământ de cca 2-3 ha; parte dintr-un lan, ogor, ţarină, câmp, petic de pământ arabil.

puri de piatră, apoi să-l înzestreze cu un certificat de hotar despre semnele şi numărul stânjenilor, cu iscălitura la rând a tuturor răzeşilor megieşi, precum şi cu certificarea; dacă insă se va isca o pricină pentru locul acela, nu-l însemnaţi cu pietre, dar făcând certificate cu descrierea amănunţită a pricinei şi planul potrivit aşezării, să-l prezentaţi Divanului" (Bezviconi 1940, 37). Asemănător este şi litigiul dintre medelnicerul Lupu Rossăt şi răzeşi, care se plânge că „[...] are în corpul moşiilor Cărăbăşeni şi Bravicea parţi pe care le-au stăpânit părinţii sai, iar după moartea lor, rămânând mic, n-a putut să profite de proprietate, iar acum cere sa-i fie date aceste părţi în stăpânire". Şi în cazul respectiv, prin dispoziţia din 17 mai 1805 a domnului Alexandru Constantin Moruzi Voevod, urmau a fi „[...] delegaţi oameni pricepuţi dintre mazilii acelui ţinut ca, ducându-se la moşiile pomenite şi în faţa atât a răzeşilor acelora, cât şi a petiţionarului Rossăt" (Bezviconi 1940, 121-122), să soluţioneze cazul. Prin urmare, în ambele cazuri când judecarea litigiului era cu neputinţă, mazilii hotarnici urmau să prezinte documentele de rigoare pentru a fi cercetate de Domnie.

Cele câteva cazuri enunţate *supra* atestă că documentele de epocă reflectă un număr destul de mare de asemenea litigii, unde rolul de bază în soluţionarea lor revenea mazililor, care se bucurau de autoritate şi respect atât din partea Domniei, cât şi din partea oamenilor simpli de la ţară – a răzeşilor şi ţăranilor birnici.

În alte cazuri, mazilii sunt menţionaţi în izvoarele de epocă ca martori în judecarea litigiilor hotarnice. Spre exemplu, la 18 septembrie 1808, Spiridon Simichile şi alţi mazili din ţinutul Orhei, din porunca vel-spătarului, serdarului de Orhei Vasile Roset, dau o mărturie hotarnică lui Nichita Crav şi Tudosie Donică din satul Lăpuşna despre alegerea părţilor din moşia Tăbăneşti pe râul Nârnova (Documente 2017, 172-173). Un alt caz este cel din 24 ianuarie 1808, când boierii Divanului Ţării Moldovei logofătul Balş, vistiernicul Grigore Sturza, vornicul Lupu Balş, vornicul Dimitrie Sturza, postelnicul Constantin Conachi şi vel-vornicul de aprozi Şerban Costache-Negel îi poruncesc serdarului de Orhei şi vornicului de poartă Dumitru Meleghi să cerceteze litigiul dintre păhărniceasa Maria Costachi-Panaiti şi răzeşii de Ciofeni şi Pocrişeni, ţinutul Orhei, pentru părţile de moşie. Aceştia urmau să numească, cum indică izvorul „[...] din mazilii ţinutului, pe care veţi socoti vrednici, ca împreună cu vornicul de poartă, rânduit de aice, să meargă la starea locului, unde fiind de faţe vechilul dumisale păhărnicesei, să adune şi pe toţi acei ce vor fi răzeşi în moşiile acestea, Coifenii şi Pocrişănii, şi după carte de blăstăm, ce s-au dat de la Sânta Mitropolie, să facă cercetare cu amăruntul, [...] ca să să dovedească fără îndoială cei adivăraţi răzăşi, câţi după spiţa neamului să vor afla. Şi, apoi, măsurând moşiile pe obiceiu, să facă dreaptă împărţală" (Documente 2017, 442-443).

Similar este şi cazul litigiului dintre Episcopia Huşi şi spătăreasa Safta Bogdan pentru stăpânirea moşiei Toporu, care, înainte de soluţionarea litigiului hotarnic, a construit pe partea dreaptă a moşiei acareturi[16], iaz, moară şi crâşmă. În plângerea din 26 aprilie 1809, Episcopia cerea înaltului Divan să cerceteze cazul. Deoarece „[...] spătăreasa şi-au făcut crâşmă în coastili satului Episcopii, unde crâşmă n-au mai fost, nici drum mare nu este". Divanul porunceşte Serdăriei de Orhei să închidă crâşma, iar pentru venitul obţinut de la activitatea morii să fie numit „[...] un mazil să să strângă de o parte de izvod, să nu să atingă de dânsul al lui nicio parte, nici alta, păr s-a da sfârşit hotărâtului moşiei [...]" (Documente 2017, 625). În cazul dat, mazilul numit de Serdărie, care era persoană de încredere şi se bucura de respectul ambelor părţi implicate în conflict, urma ca până la soluţionarea litigiului hotarnic, să aibă grijă de venitul obţinut de la activitatea morii.

Documentele de epocă îi atestă pe mazili nu doar în calitate de agricultori şi proprietari agricoli, dar şi în calitate de meşteri. Spre exemplu, într-un izvod datat cu 1 mai 1809, mazilii figurează ca meşteri butnari, alături de slugile tocmite cu bani (taxa variind de la 30, 40, 50, 60, 190 şi 200 de lei) şi feciori, care confecţionau şi reparau butoaie, şi anume: Apostol Ţarălungă, Ioniţi Negru, Apostol Tătaru şi Ioniţi Tătaru (Documente 2017, 636-637).

În unele cazuri, litigiile hotarnice în care mediatori erau mazilii nu se rezolvau uşor. Era nevoie de timp, investigaţii suplimentare şi repetate,

[16] *Acaret* – construcţie auxiliară care ţine de o clădire, de o gospodărie moşierească sau ţărănească. Într-o scrisoare din 31 iulie 1843, adresată de Guvernul Regional guvernatorului militar al Basarabiei P.I. Fiodorov, se lămureşte destul de explicit că noţiunea de *acaret* include toate construcţiile auxiliare, inclusiv toate serviciile din cadrul conacului moşieresc. Acelaşi termen poate fi raportat şi la construcţiile auxiliare din cadrul gospodăriei ţărăneşti (Tomuleț 2014,29).

la cererea părţilor nemulţumite de soluţionarea litigiului. Spre exemplu, la 8 mai 1809, răzeşii moşiilor Ciofeni şi Pocrişeni solicită Divanului Ţării Moldovei să dea poruncă Serdăriei de Orhei să facă o cercetare repetată în litigiul hotarnic cu păhărniceasa Maria Costachi-Panaite, fiul ei Alexandru, cornetul[17] Matei şi Ioniţă Racul, pentru dreptul de protimisis (prioritate) asupra părţilor de moşii vândute de alţi răzeşi. În plângerea depusă înaltului Divan, răzeşii scriau că „[...] după cercetare ce au făcut prin dumnealui vornic de poartă Dumitru Meleghi şi prin mazilii rânduiţi, prin mărturia mazililor rânduiţi, ci ni s-au dat la mână, nu sîntem mulţămiţi [...]" (Documente 2017, 647). Răzeşii cereau să li să facă dreptate prin numirea unei cercetări repetate, în frica lui Dumnezeu, după cartea de blăstăm, atât pentru hotărnicia hotarelor moşiei, cât şi pentru a răscumpăra loturile vândute, „[...] fiindcă după cercetarea aceasta nu ştim ci parti di moşii ne rămâni şi ce bani să dăm pe părţili vânzătorilor, ca să li răscumpărăm" (Documente 2017, 647).

Examinarea repetată a cazului a dat câştig de cauză răzeşilor, fapt confirmat prin zapisul din 29 mai 1809, în care preotul Dănilă Puiul, împreună cu alţi răzeşi de pe moşia Ciofeni, ţinutul Orhei, se obligă ca până la 15 august să achite suma de 2926 lei 27 parale pentru răscumpărarea celor 232 de stânjeni pe care păhărniceasa Maria Costachi-Panaite i-a procurat de la alţi răzeşi din sat (Documente 2017, 693-696).

Mazilii figurează şi în cazul hotărniciei părţilor din moşiile Truşeni, Ciocana, Movileni şi Suruceni, ce aparţineau serdarului de Orhei Vasile Onofrei. La 1-7 iunie 1809, acesta solicită Divanului Ţării Moldovei să poruncească unui vornic de poartă să-i hotărnicească părţile sale din moşiile numite şi, cum era indicat în cerere, „[...] ca împreună cu vornicul de poartă, ci să va rândui, să rânduiască şi dumnealor din mazilii ţinutului, pe cari vor socoti oamini vrednici şi cu ştiinţă, ca să meargă la stare locului şi, după scrisori de schimbu şi cumpărături şi alte dovezi ci voiu ave, să-mi aleagă drepte părţile mele din moşiile arătate, deosăbit, stâlpindu-le şi cu pietri hotară, pentru ca să-mi trag di pe dânsăle şi folosul cuviincios" (Documente 2017, 712-714). În cazul acesta, serdarul de Orhei Vasile Onofrei solicita hotărnicia părţilor sale de moşii, folosindu-i pe mazilii ţinutului, cu indicarea „ca aceştia să fie oamini vrednici şi cu ştiinţă", ceea ce atestă că printre mazili erau şi ştiutori de carte.

Şi mănăstirile apelau la mărturiile mazililor în soluţionarea litigiilor hotarnice. Spre exemplu, la 19 mai 1809, arhimandritul Meletie, egumenul mănăstirii Ocna, informează Dicasteria Eparhială despre pregătirile pentru examinarea litigiului cu Matei Galer pentru venitul unei moşii. Acesta înştiinţa că a scris la 4 persoane să meargă şi să găsească toate documentele lui Şărban, în special să prezinte şi mărturiile mazilului, făcute în acel an pentru Silvestru cu Sandul Perzul, să se prezinte şi economul mănăstirii, nepotul acestuia şi alte persoane „[...] cari au fost la samitelile izvodu lui Mateiu Galer, şi să îndatoriţi pe dinsul ca să aducă şi el pe tată-su, fiindcă este acasă şi trebuinţa le cere, după cum şi ispravnici de la Bacău" (Documente 2017, 678). Şi în acest caz egumenul mănăstirii sublinia, în mod special, mărturiile mazilului, pe autoritatea căruia conta.

Mazilii sunt întâlniţi frecvent în actele de vânzare a moşiilor sau a părţilor de moşii în calitate de martori. Spre exemplu, la 29 martie 1809 Leontie Racu vinde partea sa de moşie, avută de la tatăl său Grigore Racu din Safta, din satul Maşcăuţi, ocolul Răutul de Jos, ţinutul Orhei, în mărime de 4 stângeni, la preţul de 25 lei stânjenul, „după cum au făcut şi cu alţi răzăşi de-ai noştri", părintelui sachelar[18] Vasile Laşcu. Au semnat actul de vânzare a părţii de moşie Leontie Racu şi soţia sa Catrina, trei martori: mazilul Ioniţă Josanu (care şi-a pus semnătura), Ioniţă Bălăban, Iosuv Condurari şi Ionache, fiul sachelarului Vasile Laşcu (Documente 2017, 556-557). Şi în acest caz semnătura pusă pe actul de vânzare de mazilul Ioniţă Josanu atestă faptul că acesta era cărturar.

Mazilii care moşteneau acest titlu de la părinţii lor urmau să-l confirme prin acte şi mărturii. Izvoarele – atât cele publicate, cât şi cele de arhivă inedite – conţin informaţii preţioase despre confirmarea titlului de mazil. Spre exemplu, la 4 martie 1808, vistiernicul Iordache Roset, în numele Vistieriei Ţării Moldovei, eliberează lui Vasile, fiul lui Maftei Costin din satul Pecişte, ţinutul Orhei, mărturie că a fost trecut în catastihul Vistieriei la rânduiala mazililor, cu dajdie de 3 lei şi cu răsură câte 15 parale de leu (Documente 2017, 494). Un

[17] *Cornet* – ofiţer inferior de cavalerie.

[18] *Sachelar* – rang onorific bisericesc în Biserica Ortodoxă, care se conferă preoţilor cu o activitate pastorală bogată de către episcopul eparhial. Preoţii care au un asemenea rang poartă ca semn distinctiv un brâu albastru.

alt caz este cel din 13 ianuarie 1809, când Vistieria Țării Moldovei acorda mărturie lui Mihalache, fiul lui Vasile Talpeș, mazil din satul Văsieni, ținutul Orhei, prin care confirma că acesta a fost trecut la Catastihul Vistieriei „într-o cruce" cu tatăl său, urmând să plătească 90 de bani peste suma plătită de tatăl său și răsura câte 15 bani de leu (Documente 2017, 415).

În unele cazuri, mazilii sunt implicați în litigii funciare, căutându-și dreptate la Divanul Țării Moldovei. Un caz elocvent, în acest sens, este cel în care sunt implicați preotul Vasile, mazilul Ștefan Coste și alți răzeși din satul Pereni, ținutul Orhei, situat pe râul Lăpușna, care se plângeau, la 19 martie 1809, lui Serghei Kușnikov, președintele Divanurilor Principatelor Române, că general-maiorul Ilie Catargiu a pus stăpânire pe o parte din moșie până la decizia finală a Divanului. Aceștia scriau că, deoarece Divanul nu a soluționat până acum cazul, Ilie Catargiu a pus stăpânire pe pământurile ce le aparțin, a numit un vechil care „[...] nu numai că ne bate și ni girimitește (amendează) pentru vitele ce avem și se pășunează acum pe moșia noastră, fără a pricinui cât de puțină păgubire, dar, și de la codru, asămine, sântem opriți di a lua lemne di arsu în focu și, apoi, și scrisorile ne sânt oprite aice" (Documente 2017, 542).

Prezintă interes modalitatea de încasare a dărilor de la mazili și ruptași. Conform dispozițiilor domnești, desetnicii încasau *desetina* pentru stupi și *gorștina de mascuri* de la mazili, de la „rufeturi și bresle ce sînt de slujba curții" și de la toți țăranii, nu însă de la mănăstirile închinate la Ierusalim și Muntele Athos, și nici de la cei scutiți de Constantin Mavrocordat (Grigoraș 1976, 156). Instrucțiunile primite de desetnici prevedeau că desetina pentru stupi se va plăti acolo unde se aflau prisăcile, iar pentru mascuri – „unde va fi ședерea stăpânului" (Documente 2017, 156-157).

Urmează să constatăm că Domnia avea grijă și ținea în vizor soarta mazililor care au slujit cu credință și devotament țării. Mai multe izvoare atestă că, ajunși la bătrânețe, mazilii care „s-au aflat slujindu la poroncile țerii" nu erau dați uitării. Spre exemplu, la 9 ianuarie 1782, domnul Constantin Moruzi poruncește: „Facem știre cu această carte a domnii mele pentru Savin Racoviță, mazil ot ținutul Iașii, carele fiindu că nelipsit s-au aflat slujindu la poroncile țerii și acum, agiungându la vârsta de bătrânеță, domnie me am făcut milă și-l ertăm de dajde visterii pe capul lui. Pentru care poroncim domnie me dum(itale), vel-vist(iernic), să razi numele lui din catastihu dăsjdilor visteriei, cum și dum(nea)v(oastră), ispravnici de ținutu Iașii, și altor boieri slujbași, ce viți fi rânduiți ori cu ce slujbea domnii mele aice, la ținutul Iașii, pe numitul mazil, de mai sus arătat, întru nimică să nu-l supărați, ci să fie în pace, fiindu că domnie me m-am milostivit și l-am ertat atât de dăjdile visterii, cât și de toate angariile, ce vor fi pe aceialanți mazili" (apud Furtună 2016, 19-20).

De aceeași susținere și sprijin al domnului Alexandru Moruzi a beneficiat și mazilul Ioniță Trohin din ținutul Iași, ajuns la „vârsta de bătrânețe și slăbăciune" (Furtună 2016, 20). Izvoarele – atât publicate, cât și cele de arhivă – conțin informații și despre mazilii din alte ținuturi ale Moldovei, care au beneficiat de acest sprijin al Domniei.

Ruptașii și ruptele. Spre deosebire de mazili, care erau o categorie socială privilegiată, *ruptașii* aveau statut de categorie privilegiată fiscală. Nicolae Stroiescu, autorul termenului „ruptaș", expus în dicționarul *Instituții feudale din Țările Române*, constată că aceștia erau o „categorie fiscală privilegiată, care plătea dările prin sistemul *ruptei* sau *ruptoarei*", posedau „cărți de ruptași", pe motiv că erau „neamuri de ruptași", situație care se moștenea (Instituții 1988, 416).

Din caracteristica acestei noțiuni constatăm că autorul nu face o distincție clară despre care ruptași este vorba: ***ruptașii*** descendenți din familii de preoți sau ***ruptele*** – *rupta de vistierie* și *rupta de cămară*? Însă din expunerea succintă a termenului de ***ruptaș*** putem constata că el are în vedere anume aceste două categorii fiscale. Autorul constată că, „în afară de darea globală, ruptașii mai plăteau uneori și alte dări; în noiembrie 1768, „ruptașii cămării" din ținutul Iași, în număr de 91, plăteau suma de 332 de lei și 57 bani noi la „slujba agutoriniței" (Instituții 1988, 417)[19]. În acest caz, el scrie despre *rupta de cămara* – cei care plăteau în haznaua personală a domnului, și nu despre ruptași – descendenți din preoți, care n-au

[19] *Ajutorință* – dare excepțională, creată în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea și vărsată într-un fel de buget extraordinar. A fost înființată în locul văcăritului, după reforma lui C. Mavrocordat: în Moldova – de I.T. Calimah, la 1760, iar în Țara Românească – de C.Racoviță, la 11 ianuarie 1754, și greva numai pe țărani, bresle, preoți, slujitori și mazili. Repartizarea ajutorinței în Moldova se făcea „pe ogeacuri", iar în Țara Românească – pe vite, după sistemul cislei. Cuantumul ei în Moldova era de 11 lei, 5½ lei și de 3 lei, în dependență de averea contribuabililor (Instituții 1988, 11).

continuat cariera duhovnicească a părinţilor, sau cei care au fost excluşi, din diferite motive, din această categorie.

Reieşind din caracterul social pestriţ al acestei categorii: ţărani fugari, colonişti străini, negustori pământeni, comercianţi străini, colonişti sârbi şi bulgari etc., ea este considerată o *categorie fiscală,* şi nu *una socială*.

Cercetătorii Dumitru Vitcu şi Gabriel Bădărău îi definesc şi ei pe ruptaşi ca pe o categorie de contribuabili care îşi plătesc capitaţia individual (Regulamentul 2004, 606). Prin urmare, şi aceşti cercetători văd în ruptaşi o categorie fiscală.

Şi autorii Catagrafiilor Moldovei de la 1820-1845 (Lucian-Valeriu Lefter, Silviu Văcaru şi Mircea Ciubotaru) văd în ruptaşi o categorie fiscală privilegiată, în care, de regulă, intrau colonişti, meşteşugari şi negustori, pământeni sau străini, care plăteau o dare unică personală, stabilită de Vistierie (Catagrafiile 2008, XXX).

Alţi cercetători îi consideră pe ruptaşi o categorie socială privilegiată. Spre exemplu, P.G. Dimitriev (Dimitriu) defineşte ruptaşii ca persoane ce aparţin categoriilor sociale privilegiate ale populaţiei. Ei beneficiau de următoarele privilegii: ***a)*** plăteau birul individual, fixat stabil, în mărime moderată comparativ cu birnicii; ***b)*** beneficiau de unele înlesniri în plata impozitului pe avere; ***c)*** nu erau supuşi judecăţii şi pedepselor de către ispravnici, dar numai de către domn sau de Divan; ***d)*** aveau dreptul de a deţine oameni de curte, care erau scutiţi de prestaţiile de stat. Ruptaşii aveau următoarele îndatoriri: la dispoziţia ispravnicilor, erau datori să îndeplinească un şir de obligaţii legate de strângerea impozitelor, îndeplinirea de către ţărani a prestaţiilor de stat, participau la hotărnicia moşiilor şi la reglementarea conflictelor care apăreau între ţărani (Дмитриев 1973, 153). Prin urmare, caracteristica dată ruptaşilor nu se deosebeşte cu nimic de cea dată mazililor. Autorul nu face distincţie între *ruptaşi* şi *rupte*, între categorie socială şi categorie fiscală, considerându-i pe ruptaşi categorie socială.

Şi autorii Dicţionarului, deja amintit, de Istorie, editat la Chişinău în 2007 (Demir Dragnev, Alexei Agachi ş.a.), văd în ruptaşi un „[...] grup social privilegiat, constituit definitiv în secolul al XVIII-lea. Starea de ruptaşi se acorda, cu titlul de ereditate, unor persoane din păturile neprivilegiate, îndeosebi fiilor de preoţi (dar urmează de precizat – doar celor care n-au urmat preoţia – *V.T.*). Plăteau o dare stabilă, mai mică decât *birul*. În schimb, erau datori să exercite diferite însărcinări de caracter administrativ, poliţienesc etc." (Dicţionar 2007, 339). Şi în acest caz, autorii confundă ruptaşii cu ruptele. Preoţii erau o categorie privilegiată a societăţii, copiii acestora, care n-au urmat calea preoţiei, au alcătuit categoria *ruptaşilor*, iar în categoria *ruptelor* intrau, cum constată corect autorii, şi unele categorii neprivilegiate ale societăţii – ţăranii, răzeşii, mic-burghezii, negustorii, coloniştii străini etc.

Editorii statisticii populaţiei Ţării Moldovei din 1808, Tudor Ciobanu, Teodor Candu şi Eugen Cernenchi, văd în *ruptaşi* contribuabili descendenţi dintr-o stare socială privilegiată a Moldovei, constituită din urmaşi de preoţi, care plăteau dajdia individual, iar prin *ruptele vistieriei* – o categorie socio-fiscală privilegiată, care includea persoane străine, din afara ţării, ce plăteau individual Vistieriei o parte din *bir*, conform hrisovului primit (Populaţia 2019, 421). Limitându-se doar la persoanele străine, din afara ţării, autorii limitează mult izvoarele de constituire a acestei categorii fiscale, a căror diversitate era mult mai mare, incluzând şi persoane locale, care obţineau înţelegerea cu Vistieria la plata dărilor prin sistemul ruptei.

Eroarea constă în faptul că în multe documente de epocă, în special în cele de arhivă inedite, alcătuite în baza discuţiei privind aceste probleme în instituţiile regionale din Basarabia, ruptaşii şi ruptele de vistierie şi de cămară erau catalogaţi cu denumirea de ***clasă*** (класс) sau ***stare socială*** (сословие)[20]. Analiza detaliată a acestor documente însă combate această eroare. Spre exemplu, în timpul discuţiei, la 17 august 1820, în Consiliul Suprem al Basarabiei, a divizării populaţiei în clase sau stări sociale, s-a constatat că „[...] în regiunea Basarabia locuiesc, împrăştiaţi în diferite sate şi târguri, un număr suficient de persoane cu denumirea de *rupta de vistieria*, tot ei şi *rupta de cămara*, şi că aceste persoane nu constituie o clasă specială, aceştia sunt egalaţi cu ţăranii sau, altfel spus, cu sătenii şi că ei provin din rândurile ţăranilor"[21].

Diferite informaţii cu privire la ruptaşi conţin şi lucrările călătorilor străini, care au vizitat Ţările Române în secolele XVIII-XIX. Spre exemplu,

[20] *A se vedea* spre exemplu: ANRM, F. 3, inv. 4, d. 88, f. 2-6.
[21] ANRM, F. 3, inv. 4, d. 88, f. 3 verso.

călătorul rus Ignati Iakovenko (?-1870), care nu face nici el distincţie între *ruptaşi* şi *rupte,* scria în cunoscutele sale scrisori că „ruptaşii (subînţelegându-se *ruptele – V.T.*) pot fi consideraţi drept burghezi şi, se pare, că această clasă a fost creată în mod exclusiv numai pentru ca să atragă cât mai mulţi străini din ţările vecine în Ţara Românească. Ei sunt scutiţi de plata birului foarte apăsător şi sunt impuşi doar la plata unei sume fixate în mod special" (Călători 2004, 862).

Statutul ruptaşilor şi ruptelor era reglementat de dispoziţii şi regulamente speciale, emise cu diferite ocazii de domnii Ţării Moldovei. Drept exemplu, în acest sens, ne serveşte Regulamentul *(устав)* din 12 ianuarie 1759, emis de domnul Moldovei Ioan Teodor Callimachi (1758-1761), în care se stipula că „[...] mulţi locuitori ai Ţării Moldovei din diferite motive s-au retras în ţări străine şi acum doresc să se întoarcă din nou în Patria lor natală, dar şi străinii iubesc acest pământ şi sunt gata să se transfere aici, pentru a-şi câştiga existenţa, având însă temeri să nu fie impuşi *dajdiei*, ca ceilalţi locuitori, care în circumstanţe temporale plătesc o dare specială"[22]. Având la bază hrisoavele prezentate de locuitorii a cinci localităţi din ţinutul Orhei – Biciuşca, Lalova, Hrabova, Stodolna şi Lopatna – şi emise, la timpul lor, de domnii Moldovei Constantin Racoviţă (noiembrie 1757) şi Scarlat Ghica (15 iulie 1757), prin care li se stabilea o dare specială, dar din cauza nerespectării acestor decizii, aceştia au părăsit localităţile natale şi acum roagă să li se permită să se întoarcă înapoi şi să beneficieze de privilegiile de altădată, domnul Moldovei Ioan Teodor Callimachi a emis un Regulament special, prin care a satisfăcut cerinţele acestor persoane. Regulamentul stabilea modalitatea de impozitare a refugiaţilor şi străinilor. Toţi locuitorii care au părăsit teritoriile Moldovei, dar şi străinii care se vor transfera pe aceste pământuri, erau scutiţi în primele 5 luni de toate dările şi prestaţiile; după expirarea acestui termen, ei plăteau dări după următorul criteriu: câte 15 lei anual – locuitorii din prima categorie, ce dispuneau de 6 boi; câte 10 lei – cei care aveau câte două perechi de boi; câte 5 lei – cei care aveau câte o pereche de boi şi câte 2,5 lei – cei care nu dispuneau de boi. Încasarea banilor pentru vitele aflate în proprietate se efectua în baza dărilor stabilite de Regulament, în cazul în care cineva din locuitori avea un număr mai mare de boi, vaci şi cai, atunci aceştia erau asiguraţi şi siguri de plata dărilor. Banii urmau să fie plătiţi vornicelului sau vătămanului acelor localităţi în părţi (în sferturi), după fiecare trei luni. În plus, de la aceste persoane era încasată *deseatina* pentru albine şi porcine: câte 4 parale pentru fiecare stup de albine şi câte 2 parale pentru fiecare porcină şi ovină. Văcarii erau scutiţi de plata acestei dări, dar nu aveau dreptul să ia la păşunat vite de la localnici[23].

Regulamentul scutea de dări şi pe preoţii din parohii, în afară de plata a doi cervoneţi, pe care aceştia îi dădeau ca dar Arhiereului, de la care erau scutiţi diecii. Locuitorii care urmau să se aşeze cu traiul pe moşiile mănăstireşti trebuiau să plătească dări pentru cultivarea cerealelor, fânaţ şi albine ca ceilalţi locuitori. Însă pentru grădini şi livezi aceştia nu prestau desetina, iar pentru că locuiesc pe moşiile mănăstireşti, plăteau câte 30 de (monede) parale pentru fiecare gospodărie[24].

În cele din urmă, Regulamentul stipula că toate persoanele care vor veni de peste hotare şi vor dori să beneficieze de aceste privilegii urmează să se prezinte pentru a primi fiecare de la organele de conducere o carte de danie, semnată şi sigilată cu sigiliu roşu, care îl va deosebi de ceilalţi contribuabili şi-i va servi ca dovadă că beneficiază de privilegii[25].

Deşi Regulamentul nu stipula că este adresat ruptaşilor, ruptei de vistieria şi ruptei de cămara, anume în aceste categorii se regăsesc mulţi fugari şi străini, reîntorşi şi veniţi pe teritoriul Ţării Moldovei în secolul al XVIII-lea.

Procedura de obţinere de către străini a dreptului de a fi aşezaţi la „darea birului cu rupta" era similară cu cea a bejenarilor[26], izvoarele de epocă nefăcând mari deosebiri între ele. Documentele atestă că străinii prezentau o cerere (în izvoare – *jalobă*) domnului Ţării Moldovei, rugând să fie aşezat la „darea birului cu rupta la cămară gospod sau cu rupta la vistierie". Ulterior, domnul trimi-

[22] ANRM, F. 3, inv. 4, d. 88, f. 23.

[23] ANRM, F. 3, inv. 4, d. 88, f. 23-24.

[24] ANRM, F. 3, inv. 4, d. 88, f. 24-24 verso.

[25] ANRM, F. 3, inv. 4, d. 88, f. 24 verso.

[26] *Bejenar* – persoană care (împreună cu alţii) îşi părăsea, vremelnic, casa, provincia sau patria, din cauza unei invazii duşmane, a persecuţiilor politice, a jafurilor administrative sau a exploatării boiereşti. *Bejenari* erau numiţi şi imigranţii străini colonizaţi în Ţările Române – „iude oamini străini", „băjenari oamini străini", românii emigranţi în ţările vecine şi ţăranii „strămutaţi de la un loc la altu" (Dicţionarul 1955, 212; Instituţii 1988, 38-39). Ei plăteau Domniei un bir stabil, numit „ruptă".

tea cererea respectivă spre examinare ispravnicului de ţinut. Acesta, examinând cererea, elibera străinului o mărturie scrisă, prin care confirma că el într-adevăr este om străin şi nu se regăseşte în listele birnicilor, mărturie în baza căreia Domnia elibera certificatul de ruptaş.

Un exemplu elocvent, în acest sens, ne serveşte cartea domnească din 9 iunie 1783, emisă de domnul Moldovei Alexandru Mavrocordat, prin care se confirma că „[...] Ion, sân Iani, sârbul de la Târnova, că fiind om strein şi năzuind aice, în pământul Moldovii, s-au aşezat cu lăcuinţa în satul Ciuciule, de la ţinut Iaşului, şi s-au rugat, prin jaloba ce-au dat, ca să fie aşezată dare birului lui cu rupta la cămara gospod, după cum sunt şi alţi oameni streini. După care jalobă a lui, orânduindu-să la dum(nea)lor ispravnici de ţinut Iaşului, s-au cercetat şi, spre încredinţare, i s-au dat de la dum(nea)lor mărturiia scrisă din let 1783, iunii 5, prin carili îl adiverezî că esti adivărat om strein şi că n-au avut nici un amestic de bir până acum". În cartea domnească eliberată sârbului Ion Iani se menţiona că el urmează „[...] să dea cincisprezece lei într-un an şi câte cinci parale de leu răsura. Care bani să aibă a-i da într-un an cu doaâ vadele, adică şapte pol lei la Sfeti Gheorghii, şi şapte pol lei la Sfeti Dimirii; şi osăbit să aibă a mai da şi o cheltuială a ţării, care să scoate în locul agiutorinţii, socotindu-sa o a patra parte din toţi banii, ci iaste aşezat să dea într-un an. Iar cu altă cu nemică mai mult să nu fie supărat pe capul lui" (Documente 2005, 149).

Cercetătorul Alexandru Furtună constată că în ţinutul Iaşi „cu rupta la cămara gospod, pe parcursul anilor, au mai fost „aşezaţi": Tănasi Desăgar de la cordon – „cu lăcuinţa în târgul Iaşii" (la 25 mai 1786); Tudosii Hăceanu din raiaua Hotinului – „cu lăcuinţa în satul Izărenii, de la ţinut Eşului" (la 13 august 1787); Iftimii, sân ego Costantin, dintr-alte părţi de locuri – „cu lăcuinţa în satul Corneşti de la ţinut Iaşii" (la 9 iulie 1792) etc. Cu rupta la vistierie gospod au fost „aşezaţi": Paraschiv Tulburi „din sat, din Brăviţa, de la ţinut Eşii (la 25 mai 1802); Vasile Mustiaţă, din satul Zâmbroanii, de la ţinutul Eşii (la 19 martie 1803); Lefter, din satul Sâneşti, ţinutul Eşi (la 3 februarie 1806) etc. (Furtună 2016, 23). Documentele de epocă conţin numeroase cărţi domneşti de acest fel, ce atestă statornicirea în diferite ţinuturi ale Moldovei a străinilor/bejenarilor şi includerea lor la „darea birului cu rupta la cămară gospod sau cu rupta la vistierie".

De-a lungul timpului, domnii Ţărilor Române au manifestat faţă de străini/bejenari un viu interes şi o atitudine binevoitoare, tolerantă, ocrotindui prin acordarea unor privilegii speciale. Aceasta a avut loc, în special, în ultimul sfert al secolului al XVIII-lea, când, după pacea de la Kuciuk-Kainargi (10 aprilie 1774), o parte dintre străini au devenit sudiţi, punându-se sub protecţia consulatelor aparţinând unor puteri europene. Pe linie fiscală, ei au dispus de un regim preferenţial, fiind incluşi, de regulă, în categoria ruptaşilor şi plătind în consecinţă dări printr-o înţelegere specială cu Domnia (Lazăr 2007, 93). Spre exemplu, într-o scrisoare datată cu 30 octombrie 1809, boierii Divanului Moldovei îl informează pe S.S. Kuşnikov, preşedintele Divanurilor Moldovei şi Ţării Româneşti, despre cazul „[...] fameliilor bejenar de piste Dunări", comunicând că „[...] s-au făcut cuviincioasili porunci către dregători, ca nu numai să nu-i împiedice întru nimica la trecerea lor, ce mai ales să-i înlesnească şi să le dee tot cuviinciosul ajutoriu"[27].

Nicolae Grigoraş, analizând sistemul de impozitare a populaţiei din Moldova, descrie această categorie ca pe una fiscală privilegiată. Autorul notează că, începând cu secolul al XVIII-lea, „[...] pentru a opri emigrarea unei părţi a populaţiei, în special din cauza exploatării fiscale, s-a căutat un nou sistem de impunere, mai echitabil, cuantumul dărilor către vistierie urmând a fi fixat în înţelegere cu contribuabilii sau cu stăpânii acestora. Această înţelegere, concretizată într-o fişă de impunere personală, întărită cu sigiliul domnesc, s-a numit *ruptă*. Prin noul sistem, generalizat, introdus pentru prima oară în întreaga ţară în anul 1700, toţi contribuabilii urmau să plătească dări potrivit stării lor materiale. Suma totală a impozitelor urma să fie achitată în patru rate trimestriale" (Grigoraş 1971, 128).

Statutul de ruptaş era ereditar, însă copiii ruptaşilor urmau să ceară în mod oficial confirmare domnească, pentru a beneficia de acest statut. Numai după investigaţiile de rigoare şi prezentarea cărţilor domneşti ale părinţilor ce atesta statutul de ruptaş şi audierea mărturiilor consătenilor sau ale rudelor ce deţineau acest statut, copiii ruptaşilor erau aşezaţi în „catastihul vistieriei, la rânduiala ruptaşilor". După schimbarea domnului sau în timpul efectuării catagrafiilor (recensămintelor) fiscale, în baza dispoziţiilor domneşti sau ale

[27] ANRM, F. 1, inv. I, d. 832, f. 186.

administraţiei militare de ocupaţie (ruseşti sau austriece), la dispoziţia administraţiei ţinutale, se efectuau alte investigaţii şi pe cartea domnească se consemna data şi următoarea însemnare: „s-au cercetat şi au rămas bun la orânduiala ruptaşilor" (Grigoraş 1977, 48).

Nicolae Grigoraş scrie că la „rânduiala ruptaşilor" puteau intra şi fiii de diaconi. Însă poziţia Domniei nu a fost totdeauna constantă faţă de această categorie fiscală. Spre exemplu, la 20 martie 1803, Alexandru Constantin Moruzi a hotărât ca feciorii de protopopi şi preoţi, „care nu erau cuprinşi între birnici", să se poată „aşeza la rânduiala ruptaşilor, însă nu la mazili", iar feciorii de diaconi au fost incluşi „la bir cu ţara" (Grigoraş 1977, 43). Această dispoziţie denotă faptul că feciorii de diaconi, care nu continuau activitatea preoţiei, nu erau văzuţi cu ochi buni de unii domni, fiind egalaţi cu stările de jos ale populaţiei – cu ţăranii birnici.

În pofida acestui fapt, domnii îi foloseau pe ruptaşi în diferite servicii necesare Domniei, întâlnindu-i, de rând cu mazilii, în unele mărturii hotarnice, în calitate de hotarnici. Spre exemplu, în mărturia hotarnică din 7 mai 1757 pentru moşia Cighirleni, pe Botnişoara, din ţinutul Lăpuşna a biv-vel-paharnicului Ştefan Iamandi, pe care o avea moştenire de la maică-sa Anuşca, iar aceasta o avea ca zestre de la părinţi, alături de semnătura hotarnicului Ion Cehan, figurează şi semnătura ruptaşului Constandin Gotcă, în calitate de hotarnic (Documente 2017, 170, 199).

Sistemul de impozitare prin *ruptă* este cunoscut în Moldova de la începutul secolului al XVII-lea, iar denumirea de ***ruptă*** apare în documentele de epocă la 31 ianuarie 1662. Izvoarele atestă că până la 1700 îşi plăteau impozitele prin „ruptă" negustorii localnici şi străini aşezaţi temporar în oraşul Iaşi şi o parte din ţăranii din satele boiereşti şi mănăstireşti, pentru care stăpânii lor au obţinut de la Domnie o asemenea impunere fiscală (Grigoraş 1971, 129). În 1700, Antioh Cantemir a încercat să fixeze suma dărilor tuturor locuitorilor ţării după starea lor materială şi eşalonarea plăţii în patru rate. Cercetătorul Nicolae Grigoraş, care descrie acest caz, nu ştie dacă, după mazilirea, în septembrie 1700, a lui Antioh Cantemir, noul domn Constantin Duca a menţinut sau a anulat acest sistem de impozitare, dar constată că domnul „[...] a promis unor ţărani, care voiau să plece din ţară din cauza greutăţii dărilor că-i va impune la plata lor prin „ruptă" (Grigoraş 1971, 129).

Sistemul de impozitare prin *ruptă* şi *cislă* a variat de la Domnie la Domnie, fiind determinat de lăcomia domnului, necesităţile ţării sau de cerinţele înaintate de Poarta Otomană. Abia la 1 august 1732 denumirea de „ruptaşi", dată locuitorilor care formau o anumită categorie fiscală şi care erau înscrişi în registre speciale, a fost generalizată şi confirmată oficial (Grigoraş 1971, 129).

De privilegiul *ruptei* au beneficiat şi alte categorii sociale şi slujitori. Spre exemplu, domnul Moldovei Grigore al II-lea Matei Ghica emite o „carte" specială pitarului Cireş, ca să adune oameni străini din ţara leşească, turcească sau din alte părţi şi chiar oameni de ţară, „[...] pentru ca să fie de *paza marginii* dinspre tătari. Cei încadraţi în asemenea unităţi urmau să fie scutiţi timp de un an de toate obligaţiile fiscale, după care termen *trebuiau tocmiţi cu rupta, pi uşor, şi pi putinţa lor, ca să poată trăi şi să poarte grija marginii*" (Grigoraş 1971, 302). Un alt caz este cel al breslelor, care, reieşind din obligaţiile fiscale pe care le aveau către stat, se împărţeau în două categorii: *bresle cu caracter economic* şi *bresle cu caracter social*. Dacă cele cu caracter economic trebuiau să plătească anumite impozite şi să execute anumite prestaţii, cele cu caracter social au fost scutite, cu mici excepţii, de orice obligaţii fiscale. Regimul fiscal al breslelor cu caracter economic n-a fost fixat în catastife, ci în contractele încheiate cu vistieria, cunoscute cu denumirea de *ruptă* şi răspândite din secolul al XVIII-lea (Grigoraş 1971, 409, 411).

Anumite schimbări în sistemul de impozitare prin intermediul ruptei au loc în perioada domniilor lui Constantin Mavrocordat (1730-1769)[28] şi sunt legate de reformele înfăptuite în domeniul fiscal. Începutul reformelor l-a constituit un hrisov din 7 februarie 1741, care cuprindea măsuri de reorganizare în domeniile fiscal, agrar, administrativ şi juridic. Mircea Brie, analizând această reformă, constată: „Principiul de bază al reformei fiscale a fost generalizarea ruptei[29]. [...] Fiecare contribuabil a primit un adevărat „buletin de identitate" fiscală, un document care atesta calitatea de contribuabil şi cuprindea semnalmentele sale fizice" (Brie 2005, 253-254).

[28] Constantin Mavrocordat deţine un adevărat record între fanarioţi, având şase domnii în Ţara Românească (1730, 1731-1733, 1735-1741, 1744-1748, 1756-1758, 1761-1763) şi patru domnii în Moldova (1733-1735, 1741-1744, 1744-1749, 1769).

[29] *Rupta* era o înţelegere încheiată de visterie cu un grup de contribuabili, prin care se stabilea cuantumul dării ce urmau să o plătească şi stabilite termenele de achitare.

La începutul secolului al XIX-lea, ruptaşii sunt întâlniţi în mai multe acte de vânzare a proprietăţilor funciare. Spre exemplu, la 27 iunie 1807, îl întâlnim pe ruptaşul Vasile Bălănescu, ginerele diaconului Savin Negrei, confirmând actul de vânzare a 58 de stânjeni de baştină[30] din cadrul moşiei Trestieni, ţinutul Iaşi, boierului Mihalache, biv-vel-stolnic, ce aparţinea lui Enachi şi Ion, feciorii lui Gheorghe Negre, pentru suma de 300 de lei (la preţul de 5 lei stânjenul, 10 lei primindu-i suplimentar) (Documente 2016b, 59-60). În actul de vânzare se concretiza că fraţii Negre au vândut baştina, „[...] de care nemaiavând trebuinţă, de a noastă bunăvoie, nesâliţi de cătră nimine, după buna învoire", iar în cazul în care vor apărea pretenţii, „[...] atât despre trii surori ci avem, anumi Safta, Ilinca şi Paraschiva, cât şi dispre alte niamuri şi răzrăşi ai noştri, atunce noi să fim datori a li răspunde în bani, sau după cum ne vom pute învoi cu dânşii, căci vânzare aceasta am făcut-o cu voie şi primire tuturor" (Documente 2016b, 59).

În alt act de vânzare, semnat la aceeaşi dată şi în acelaşi an, ruptaşul Vasile Bălănescu figurează deja în calitate de vânzător, împreună cu soţia sa Maria, fiica diaconului Savin Negrei, vânzând aceluiaşi Mihalache, fost mare stolnic, 29 de stânjeni de pământ, parte din moşia Trăisteni, ţinutul Iaşi, pentru o sumă de 203 lei (la preţul de 7 lei stânjenul), pe care o avea ca zestre de la soţia sa. Zapisul confirma obligaţia pe care şi-o asuma ruptaşul Vasile Bălănescu, în caz de apariţie a anumitor pretenţii din partea rudelor, răzeşilor sau din partea soţiei, sau, cum relata zapisul, „[...] a li răspunde stânjânii arătaţi de potrivă din alte părţi, ci li am drepte a mele baştină în moşie Popeştii, sau dintr-alte hotară, ci mai am la ţinut Fălciului" (Documente 2016b, 60).

Implicarea teritoriilor Principatelor Române în confruntările militare dintre Imperiul Rus, Imperiul Austriac şi Imperiul Otoman conducea la ruinarea în masă a populaţiei, impunea locutorii la întreţinerea armatei ruse de ocupaţie, la îndeplinirea prestaţiilor extraordinare exagerate, de care sufereau nu doar categoriile de jos, dar şi categoriile sociale şi fiscale privilegiate ale populaţiei. Spre exemplu, la 12 septembrie 1808, mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni şi boierii divanului Ţării Moldovei (logofătul Costache Ghica, logofătul Constantin Balş, vistiernicul Grigore Sturza, hatmanul Sandu Sturza, vornicul Lupul Balş, vornicul Teodor Balş, vistiernicul Iordache Roset şi căminarul Alecu Greceanu), întruniţi la Sfânta Mitropolie, îl informează pe Serghei Kuşnikov, preşedintele Divanurilor Moldovei şi Ţării Româneşti, despre ordinul general-feldmareşalului Alexandru Prozorovski referitor la cantitatea de provizii şi furaje ce urmau să fie rechiziţionate de la locuitori, şi, din cauza situaţiei economice precare a populaţiei, solicitau reducerea acestei cantităţi pentru populaţie, inclusiv pentru categoriile privilegiate, indicându-se: „să să scoată o dare asupra mazililor, ruptaşilor, ruptelor la Vistierii, a negustorilor hrisovuliţi[31] şi a jâdovilor", ce constituia 50000 de lei (Documente 2017, 154-155), şi care constituia „[...] o greutate mare şi pătrunzătoare pentru un norod obosit întru necontenite săvârşiri şi slujbe, care sunt văzute de toţi, arătate în multe întâmplări [...]", suma totală constituind 560000 lei (Documente 2017, 154).

Ulterior, la 25 noiembrie 1808, mitropolitul Gavriil Bănulescu-Bodoni şi boierii divanului Ţării Moldovei (logofătul Costache Ghica, vornicul Iordache Balş, logofătul Constantin Balş, logofătul Balş şi vistiernicul Iordache Roset) vin cu o nouă solicitare adresată aceluiaşi Serghei Kuşnikov, preşedintele Divanurilor Moldovei şi Ţării Româneşti, prin care cereau prelungirea termenului de restituire a împrumutului de 20000 galbeni Comisiei Comisariatului împărătesc până la 1 ianuarie 1810 şi reducerea dărilor preconizate pe ţară în scopul procurării proviziilor şi furajelor pentru armatele ruse. La 15 noiembrie, locuitorii ţării, inclusiv mazilii şi ruptaşii, urmau să fie impuşi la plata birului în valoare de 350 mii lei „[...] spre plata acelor bani, care s-au împrumutat

[30] *Baştină* – stăpânire de pământ transmisă prin ereditate, avută ca moştenire, lot strămoşesc. Este sinonim cu termenii *ocină, dedină* şi *moşie* (ANRM, F. 4, inv. 1, d. 44, p. I, f. 110 verso).

[31] *Hrisovulit* – categorie fiscală în care intrau locuitorii ce-şi plăteau dările potrivit prevederilor unui hrisov domnesc, nu cu satul sau oraşul unde rezidau: băjenarii hrisoviliţi, negustorii hrisoviliţi, jidovii hrisoviliţi etc. (Instituţii 1988, 226). În Basarabia, *hrisoviliţi* erau consideraţi negustorii care au primit de la Divanul Domnesc un hrisov (patent), ce le acorda dreptul de a deţine în arendă pământ, de a se ocupa cu comerţul interior şi exterior, pentru transportarea mărfurilor plătind din costul acestora în punctele vamale câte 4 lei din 100, iar pentru comercializarea lor în prăvălii în oraşe şi târguri – câte 2 lei, alteori şi mai mult. În categoria negustorilor hrisoviliţi puteau intra reprezentanţi ai tuturor stărilor sociale, cu dreptul de a transmite hrisovul prin moştenire copiilor. În această categorie întâlnim şi unii meşteşugari, care plătesc dări din meşteşugul pe care îl deţin. Negustorii hrisoviliţi erau de diferite etnii – moldoveni, armeni, bulgari, greci şi credincioşi de rit vechi ruşi (AIMSR, F. 438, d. 536, f. 18 verso, 64 verso).

Divanul de la Comisie şi spre plata contractelor, prin care s-au făcut cumpărătura, care peste tot alcătuieşte la 600 mii lei" (Documente 2017, 342-343). Mitropolitul şi boierii solicitau „[...] să să scoată numai 150 mii lei şi 30 mii asupra mazililor, şi a ruptaşilor, ca cu aceşti bani să să poată plăti celor ce au luat din cumpărătura zaharelei" (Documente 2017, 343).

Potrivit unor surse de arhivă, suma calculată pentru plata sfertului birului în decurs de 3 ani (1808-1810) a variat de la ţinut la ţinut: în ţinutul Suceava – de la fiecare persoană – câte 14 lei anual (în afară de categoriile sociale care plătesc dările potrivit unui hrisov special şi unor registre nominale, trimise de vistierie – mazilii, ruptaşii, evreii care posedau hrisoave şi rupta de vistieria); în ţinutul Neamţ – 15 lei şi 16 aspri; în ţinutul Roman – 14 lei şi 19 aspri; în ţinutul Bacău – 19 lei şi 64 aspri; în ţinutul Putna – 16 lei şi 28 aspri; în ţinutul Tecuci – 15 lei; în ţinutul Covurlui – 14 lei şi 53 aspri; în ţinutul Tutova – 20 lei şi 16 aspri; în ţinutul Vaslui – 15 lei şi 32 aspri; în ţinutul Fălciu – 15 lei şi 96 aspri; în ţinutul Greceni – 15 lei şi 72 aspri; în ţinutul Codru – 18 lei şi 36 aspri; în ţinutul Hotărniceni – 6 lei şi 58 aspri; în ţinutul Orhei – 18 lei şi 68 aspri; în ţinutul Soroca – 18 lei şi 56 aspri; în ţinutul Herţa – 12 lei şi 3 aspri; în ţinutul Dorohoi – 13 lei şi 96 aspri; în ţinutul Botoşani – 16 lei şi 24 aspri; în ţinutul Hârlău – 14 lei şi 26 aspri; în ţinutul Cârligătura – 11 lei şi 16 aspri; în ţinutul Hotin – 8 lei şi 28 aspri; în ţinutul Iaşi – 13 lei şi 40 aspri; în ţinutul Bacău – 19 lei şi 64 aspri; în ţinuturile Tomarova şi Ismail – nu sunt supuşi birului[32].

Numărul mazililor şi ruptaşilor din Moldova, reflectat în recensămintele populaţiei din anii '70 ai secolului al XVIII-lea. Datele recensămintelor populaţiei, efectuate de administraţia rusă în Moldova la începutul anilor '70 ai secolului al XVIII-lea şi publicate de istoricul şi demograful P.G. Dimitriu, ne permit să stabilim numărul categoriilor sociale şi fiscale privilegiate ale populaţiei, comparativ cu cele birnice, punând accent, în primul rând, pe mazili şi ruptaşi. Nu vom încerca să punem în discuţie întreaga problemă legată de evoluţia demografică, ce a avut loc în Moldova în această perioadă de timp. Vom supune analizei doar situaţia demografică din ţinuturile centrale ale Moldovei dintre Prut şi Nistru, care, ulterior, vor fi anexate şi vor intra în componenţa Imperiul Rus şi vor constitui regiunea Basarabia, evidenţiind ţinuturile mai mari şi mai dens populate şi unde numărul privilegiaţilor – al mazililor şi ruptaşilor – era cel mai mare: Iaşi, Orhei-Lăpuşna şi Soroca.

La analiza acestor date, urmează să ţinem cont de observaţiile publicate de cercetătorul P.G. Dimitriu, potrivit căruia „[...] în unele cazuri, dregătorii au indicat numai prenumele (Radul, Vlad, Preda) capului de familie, în alte cazuri se mai arată al cui fiu (Ion sin Petru) este sau care este numele lui de familie (Toader Chiria, Neculai Florea), sau care este porecla lui (Ion Cătană, Ion Trepăduş). În unele cazuri este indicată naţionalitatea capului de familie (Pavăl-rus, Leibajidov), iar în alte cazuri – relaţiile de rudenie (Ursul *brat* Nistor, Alexi *zet* Aramă)" (Moldova 1975, 10-11).

Datele privind numărul caselor de locuit, numărul persoanelor de sex masculin, compartimentat pe categorii sociale şi etnice, inclusiv cu indicarea numărului mazililor şi ruptaşilor din ţinutul Iaşi, unul dintre cele mai mari şi mai dens populate ţinuturi ale Moldovei, unde a fost înregistrat cel mai mare număr de privilegiaţi – mazili şi ruptaşi, conform recensământului populaţiei din anul 1772, sunt sistematizate în Tabelul 1.

Datele sistematizate în Tabelul 1 atestă că în ţinutul Iaşi erau înregistrate 145 de localităţi, ce constituiau un număr de 7640 de gospodării (case de locuit) şi 20 de case nepopulate şi întruneau un număr de 2466 (32,3%) de persoane de sex masculin – capi de familii, 593 (7,8%) – mazili şi ruptaşi, 231 (3%) – preoţi, 106 (1,4%) – ţigani, 25 (0,3%) – sârbi şi evrei şi 4219 (55,2%) – persoane scutite de dări, în baza statutului sau privilegiilor de care beneficiau.

De menţionat faptul că statistica atestă un raport neomogen al mazililor şi ruptaşilor în ocoalele ţinutului Iaşi. Dacă reieşim din considerentul că numărul persoanelor de sex masculin, înregistrate de recensământ, coincide cu numărul caselor de locuit populate, fapt ce atestă numărul de gospodării, putem constata că cel mai mare număr de mazili şi ruptaşi erau înregistraţi în ocolul Turei: 346 de persoane de sex masculin, sau 58,3% din numărul total de persoane sunt mazili şi ruptaşi. În celelalte ocoale, numărul mazililor şi ruptaşilor a variat de la 141 (23,8%), în ocolul de peste Prut, şi 49 (8,3%), în ocolul Ciuhur, 35 (5,9%), în ocolul Braniştei, până la 9 (1,5%), în ocolul Copoului, şi 13 (2,2%), în ocolul Codrului.

[32] ANRM, F. 1, inv. 1, d. 3639, f. 5-58.

Tabelul 1

Numărul populaţiei din ţinutul Iaşi conform datelor recensământului populaţiei din anul 1772*

Ocoalele	Numărul de localităţi	Case de locuit		Numărul de persoane de sex masculin								
				Moşiereşti		Liberi						
		Populate	Pustii	Moldoveni	Ţigani	Preoţi	Moldoveni	Mazili şi ruptaşi	Greci	Armeni	Sârbi şi evrei	Excluşi de la plata impozitelor**
Ciuhur	39	1611	3	-	51	48	986	**49**	-	-	12	465
De peste Prut	20	584	-	-	1	31	49	**141**	-	-	-	362
Braniştei	13	411	-	-	-	1	11	**35**	-	-	-	364
Codrului	21	490	7	-	-	11	24	**13**	-	-	-	442
Copoului	22	386	-	-	1	12	132	**9**	-	-	-	232
Turei	30	4158	10	-	53	128	1264	**346**	-	-	13	2354
Numărul total	**145**	**7640**	**20**	**-**	**106**	**231**	**2466**	**593**			**25**	**4219**
Raportul, în %	**-**	**100,0**	**-**	**-**	**1,4**	**3,0**	**32,3**	**7,8**	**-**	**-**	**0,3**	**55,2**

* Moldova 1975, p. 193-203.

** De la plata impozitelor au fost excluşi: văduvele, voluntarii eliberaţi în baza certificatului numit „salvogvardia", slugile anumitor boieri, scutelnicii, călăraşii, unii marchitani, poslușnicii mănăstireşti, proprietarii de cârciume, pescarii (hatmani), panţârii isprăvniciei, copii din casă, vânătorii domneşti, funcţionarii arhiereşti, grădinarii mănăstireşti, armăşeii, aprozii, fustaşii (ostaş înarmat cu suliţă), lipcanii, darabanii, comoşelii, podareii, ciobanii, săracii, cioclii.

De remarcat că 4219 (55,2%) persoane, ce includeau văduvele, voluntarii eliberaţi în baza certificatului numit „salvogvardia", slugile anumitor boieri, scutelnicii, călăraşii, unii marchitani, poslușnicii mănăstireşti, proprietarii de cârciume, pescarii (hatmani), panţârii isprăvniciei, copiii din casă, vânătorii domneşti, funcţionarii arhiereşti, grădinarii mănăstireşti, armăşeii, aprozii, fustaşii (ostaş înarmat cu suliţă), lipcanii, darabanii, comoşelii, podareii, ciobanii, săracii, cioclii, erau scutite de plata impozitelor. Dacă ţinem cont şi de cei 593 (7,8%) de mazili şi ruptaşi, care, la fel, beneficiau de anumite scutiri şi privilegii, acest număr constituie 4812 (63%) din numărul total al persoanelor de sex masculin, înregistrate în acest ţinut.

Apare întrebarea: cine, dar, plătea impozitele şi dările în acest ţinut?

Un interes deosebit prezintă analiza numelor mazililor şi ruptaşilor, înregistrate de recensământul fiscal din anul 1772 (deşi în multe cazuri izvorul indică doar numărul) în ţinutul Iaşi. În unele cazuri, sursa conţine numărul concret şi numele acestor categorii sociale şi fiscale. Prezentăm cele mai semnificative cazuri: *ocolul Ciuhur*: 2 ruptaşi – Toma Holban şi Ştefan Miron şi un mazil – Axenti (satul Fundurile); 3 mazili – Manoil, ginerele lui Nestor, Arvinte şi Nicolai (satul Ciuciulea); în alte cazuri doar numărul – 5 mazili (Satul Buteşti); 3 mazili – Ursul şi Lupul Mâle, Antohi Ciohoran (satul Lucăceni); 3 mazili – Dimitraşco şi Ioniţă Marco şi Ursul Cucoran (satul Cucuieţi). În alte cazuri, doar numărul: *ocolul de peste Prut*: 2 mazili şi 2 ruptaşi (satul Vărzăreşti); 10 ruptaşi (satul Ciuteşti); 8 mazili (satul Bălăneşti); 21 de mazili şi ruptaşi (satul Boldureşti); 24 de mazili şi ruptaşi (satul Unţeşti); 6 mazili şi 9 ruptaşi (satul Măgurele), 3 mazili şi 8 ruptaşi (satul Dumbrăviţa); *ocolul Braniştе*: 12 mazili şi 5 ruptaşi (satul Măcăreşti); 4 ruptaşi (satul Bohotin); 6 ruptaşi (satul Cozia); 4 mazili şi un ruptaş (Valea Hiliţei); *ocolul Codrului*: 3 mazili şi un ruptaş (satul Miroslava); un mazil şi 3 ruptaşi (satul Bâlciul); *ocolul Copoului*: 2 ruptaşi – Gheorghe şi Gavrilă Butuc (satul Mălăeşti); 3 mazili şi un ruptaş (satul Şorgari); *ocolul Turei*: 4 mazili şi 3 ruptaşi (satul Risipeni); 14 mazili şi un ruptaş (satul Cârniceni); 9 mazili şi un ruptaş (satul Căueşti); 6 mazili şi ruptaşi locali, 6 mazili veniţi din ţinutul Hârlău (satul Glodeni); 18 mazili şi 7 ruptaşi (satul Rădeni) etc. (Moldova 1975, 193-199).

Cu toate că datele recensământului nu totdeauna conţin aceleaşi informaţii, ele ne permit să stabilim numărul mazililor şi ruptaşilor pentru fiecare localitate, deşi, şi în acest caz, a-i identifica separat pe mazili şi separat pe ruptaşi este destul de dificil, din considerentul că, pentru mai multe localităţi, aceştia sunt indicaţi împreună.

Tabelul 2

Numărul populației din ținutul Orhei-Lăpușna conform datelor recensământului populației din anul 1772*

Ocoalele	Numărul de localități	Case de locuit		Numărul de persoane de sex masculin								
				Moșierești		Liberi						
		Populate	Pustii	Moldoveni	Țigani	Preoți	Moldoveni	Mazili și ruptași	Greci	Armeni	Sârbi și evrei	Excluși de la plata impozitelor**
Orhei***	20	550	-	-	3	18	348	**12**	-	-	-	169
Câmpului	15	371	-	-	-	15	259	**16**	-	-	-	81
Răutului	10	309	6	-	-	10	222	**12**	-	-	-	65
Culei	36	811	9	-	-	30	436	**110**	-	-	-	235
Satele de Jos	10	156	-	-	-	7	102	**2**	-	-	-	45
Inchelul	17	296	-	-	7	10	51	**10**	-	-	1	217
Fața Bâcului	20	713	-	-	14	21	475	**32**	-	-	3	168
Bucovățului	11	522	-	-	16	10	406	**25**	1	10	3	51
Botnei	13	328	5	-	116	8	234	**13**	-	-	-	57
Cogâlniculuі	13	465	2	-	10	11	360	**5**	-	-	1	78
Prutului	7	512	-	-	6	10	313	**10**	-	1	2	170
Numărul total	**172**	**5033**	**22**	**-**	**72**	**150**	**3206**	**247**	**1**	**11**	**10**	**1336**
Raportul, în %	**-**	**100,0**	**-**	**-**	**1,4**	**3,0**	**63,7**	**4,9**	**0,02**	**0,2**	**0,2**	**26,5**

* Moldova 1975, 82-99.

** De la plata impozitelor au fost excluși: văduvele, voluntarii eliberați în baza certificatului numit „salvogvardia", slugile anumitor boieri, scutelnicii, călărași, lucrători ai conțopistului Vistieriei, unii marchitani, poslușnicii mănăstirești, săracii și unii husari în retragere.

*** În izvor acest ocol este numit ocolul Nistrului.

În pofida faptului că în ținutul Iași era înregistrat cel mai mare număr de mazili și ruptași, recensământul nu atestă nicio localitate care ar aparține în întregime mazililor – sate mazilești. Predominau localitățile care aparțineau ***boierilor*** (*vistiernicului* Ioan Cantacuzino, *banilor* Manolache Bogdan și Iancu Razul, *șătrarilor* Ștefan Feștilă și Velișco, *hatmanilor* Dumitrașcu Sturza și Vasile Ruset, *medelnicerilor* Grigore Balș, Ion Djanteoan, Arghiri și Dumitrachi, *pitarilor* Vasile Mustață și Nicolae Cogâlniceanu, *logofeților* Lupul Balș Gheorghe Carp și Bogdan, *paharnicilor* Nicolae Aslan și Paladi, *cămărașului* Ioniță Hermeziu, *vameșului* Ilie Tomița), ***mănăstirilor*** (Sf. Sava, Galata, Cetățuia, Burdujeni, Fântâci, Slatina, Dobroveț, Golia, Dancu, Hlincea, Bârnova, Todirel, Probota, Aron-Vodă, Sf. Spiridon, Sf. Vineri), ***Mitropoliei, negustorilor*** (Constantin Avram, Dimitri Osmachi, Hristofor și Fotii) și altor moșieri.

O problemă care îngreuiază depistarea proprietarului sau a tipului de proprietate constă în faptul că „[...] în rubrica a doua, unde este indicat proprietarul moșiei, traducătorii ruși ai originalului moldovenesc au redat inexact termenii de *răzeși* și *răzășească*, exprimându-i cu cuvintele *diferitor moșieri* sau *moșierească*" (Moldova 1975, 12). În plus, din listele recensământului au fost omiși boierii și călugării, din considerentul că aceste stări sociale erau scutite de bir și alte prestații. În liste au fost incluși doar capii de familii, bătrânii și copii fiind omiși[33].

După numărul populației de sex masculin, ținutul Iași era urmat de ținutul Orhei-Lăpușna, care, deși avea un număr mai mare de localități, includea un număr mai mic de persoane de sex masculin.

Datele privind numărul caselor de locuit, numărul persoanelor de sex masculin, compartimentat pe categorii sociale și etnice, inclusiv cu indicarea numărului mazililor și ruptașilor din ținutul Orhei-Lăpușna, conform recensământului populației din anul 1772, sunt sistematizate în Tabelul 2.

Datele sistematizate în Tabelul 2 atestă că în ținutul Orhei-Lăpușna erau înregistrate 172 de localități, ce includeau un număr de 5033 de gospodării (case de locuit), întrunind un număr

[33] Mai detaliat despre perfectarea recensământului din 1772-1773 *a se vedea*, spre exemplu: Moldova 1975, 5-13.

de 3206 (63,7%) persoane de sex masculin, 247 (4,9%) de mazili şi ruptaşi, 150 (3%) de preoţi, 72 (1,4%) ţigani, 22 (0,4%) armeni, greci, sârbi şi evrei şi 1336 (26,5%) persoane scutite de dări în baza statutului sau privilegiilor de care beneficiau.

Ca şi în cazul ţinutului Iaşi, statistica atestă o raportare neomogenă a mazililor şi ruptaşilor în ocoalele ţinutului Orhei-Lăpuşna. Dacă reieşim din considerentul (ca şi în cazul ţinutului Iaşi) că numărul persoanelor de sex masculin înregistrate de recensământ coincide cu numărul caselor de locuit populate, fapt ce atestă numărul de gospodării, putem constata că cel mai mare număr de mazili şi ruptaşi erau înregistraţi în ocolul Culei: 110 persoane de sex masculin, sau 44,5% din numărul total de persoane. În celelalte ocoale, numărul mazililor şi ruptaşilor a variat de la 32 (13%), în ocolul Faţa Bâcului, şi 25 (10,1%), în ocolul Bucovăţului, până la 2 (0,8%), în ocolul Satele de Jos şi 5 (2%), în ocolul Cogâlnicului.

Prezintă interes numărul mare de persoane scutite de impozite şi dări, care includeau văduvele, voluntarii eliberaţi în baza certificatului numit „salvogvardia", slugile anumitor boieri, scutelnicii, călăraşii, lucrători ai Vistieriei, unii marchitani, poslușnicii mănăstireşti, săracii şi unii husari în retragere. Aceştia alcătuiau 1336 de persoane, ceea ce constituia 26,5% din numărul total de persoane de sex masculin.

Analiza numelor mazililor şi ruptaşilor înregistrate de recensământul fiscal din anul 1772 în ţinutul Orhei-Lăpuşna prezintă următorul tablou: *ocolul Orhei:* Anastasii Ioncul, Grigore – fiul protopopului Luca, Dumitraşcu – fratele lui Andronachi (satul Oleşcani); *ocolul Câmpului:* Constantin, Tudor şi Vasile Golescu, Gheorghe Mariam (satul Măşenii); *ocolul Răutului:* Ioan Boţan, Constantin, Ioniţă Ciorba, Dumitraşcu – nepotul lui Boţan, Tudor Ţâra, Tudor Botezat, Cozma – nepotul lui Boţan, Grigoraş Botezat (târgul Orhei); *ocolul Culei:* Sandu, Ioan şi Ilie Stăvilă (satul Ghermăneşti), Carp Curchiu, Andrei şi Parfeni Roşca, Gheorghe Popa, Mihail Pozdirca (satul Bogzeşti), Ştefan Roşca, Paladi – fiul lui Miron, Luchian – ginerele lui Stăvilă, Manoil – fiul lui Miron, Antohi Hadjim, Petru – fiul lui Popa, Miron Cobâlean (satul Crăsnăşeni), Ioniţă Cornea, Andrei, Ştefan, Nani, Manoli, Vasile şi Grigoraş Harştea (satul Hulboca), Mihail Bobeică, Ioniţă Logan, Nistor, Savescu, Ştefan Busuioc, Pantelei – fiul lui, Maftei Coşcodan, Gheorghiţă şi Mihail Bodrug (satul Condrateşti), Andrei Coşcodan, Tudosie Laşco, Apostol Sava, Dimitrii şi Gavriil – fiii preotului Nistor, Panaiot – fratele lui Nistor, Grigoraş Savescu (satul Năpădeni), Constantin Durnescul, Todor – fost căpitan, Maftei, Apostol, Sandul şi Gheorghe Luca, Gheorghe Gavriliţă, Eremia – nepotul său, Apostol şi Ioniţă Scurtul, Ioniţă – fiul preotului Stati, Miron – fratele său, Ioniţă – fratele lui Lefter, Vasile – fratele său, Niţă Scurtul, Dumitraşcu Furculiţă, Ştefan Spânul, Terenti – cumnatul său, Ieremia Spânul, Nichifor – fiul preotului Constantin Negară, Dimitrii – fiu de preot, Dumitraşcu – clucerul şi Anton Palitru (satul Dereneu), Todor, Dumitru, Ioniţă şi Eftimi Valuţă, Nicolae Grec, Maftei Mârzencu, Isac, Vârlan şi Ioan – fii lui Sandu (satul Onişcani), Grigoraş, Vasile şi Andrei Varzari, Niţa şi Tudor Cotruţă, Tudor – nepotul lui Varzari (satul Meleşeni); *ocolul faţa Bâcului:* Vasile şi Ion Harea, Semion, Constantin şi Vasile Stratan, Alexandru Gore (satul Nişcani), Nastasi Minciuna, Onofrei – cumnatul său, Ioniţă Şişcan, Grigorii – fiul lui Agapi, Vasile şi Tanasi Chicul (satul Horodişte), Todor Popescu, Andrei Dumbrava, Constantin şi Nastasi Zimşe, Lupul Casap (satul Vărzăreşti); *ocolul Bucovăţului:* Nistor şi Todor Nani, Ioniţă Costin, Simion – ginerele lui Nistor, Andrei – feciorul lui Grigoraş, Lupul Bivol (satul Cojuşna), Ştefan Baţu, Simion Bocan, Vasile Gore, Onofrei Costin, Ioniţă Budu, Lupul Batcu, Andrei Sârbul, Andronic Jimbei, Ştefan – blănar (târgul Chişinău); *ocolul Botnei:* Grigore Frunză, Estrati şi Alexandru Surucean, Andrei Mihalachi, Todor Surucean, Solomon – fratele lui Efstratie, Nistor – fiul diaconului, Vasile – feciorul lui Alexandru (satul Suruceni) (Moldova 1975, 83-96).

În ţinutul Hotin, conform recensământului populaţiei din 25 decembrie 1772, la un număr de 151 de localităţi, cărora le revin 7286 case de locuit şi 279 case pustii, 8041 de persoane de sex masculin, 149 de preoţi, 94 de ţigani, 24 de greci, 189 de evrei şi un armean, erau înregistraţi doar 8 mazili şi ruptaşi (izvorul nu-i indică separat) (Moldova 1975, 149).

În ţinutul Greceni, cel mai mic ţinut, alcătuit doar din 11 localităţi, 735 de case de locuit, populate cu 661 de persoane de sex masculin, 15 preoţi, 28 de armeni, 2 greci, 2 ţigani domneşti, 18 persoane supuse moşierilor, conform datelor recensământului populaţiei din 20 noiembrie 1772, erau atestaţi doar 9 mazili şi ruptaşi (Moldova 1975, 160).

Tabelul 3

Numărul populației din ținutul Soroca conform datelor recensământului populației din 1772*

Ocoalele	Numărul de localități	Case de locuit		Numărul de persoane de sex masculin								
		Pustii**	Moșiereşti	Liberi			Moldoveni	Mazili și ruptași***	Greci	Armeni	Sârbi și evrei	Excluși de la plata impozitelor****
			Nepopulate	Moldoveni	Țigani	Preoți						
Câmpul de Sus	24	591	14	-	25	45	494	**4**	-	-	10	55
Nistrul de Sus	23	1235	50	-	20	45	880	**17**	-	3	104	233
Nistrul de Jos	30	975	28	-	14	45	720	**18**	2	-	47	379
Câmpul de Jos	32	1135	77	-	55	48	824	**15**	-	-	7	199
Numărul total	**109**	**3936**	**169**	**-**	**114**	**183**	**2918**	**54**	**2**	**3**	**168**	**958**

* Moldova 1975, 161-169.

** Numărul total al caselor de locuit populate, indicat în documentul de arhivă – 3999, cel calculat de P.G. Dimitriu – 4034, în realitate – 3936 de case de locuit populate.

*** Numărul total al mazililor și ruptașilor, indicat în documentul de arhivă – 58, cel calculat de P.G. Dimitriu – 56, în realitate – 54 de persoane de sex masculin, mazili și ruptași

**** De la plata impozitelor au fost excluși: văduvele, voluntarii, transfugii de diferite etnii, slugile, scutelnicii, cazacii din cadrul isprăvniciei, persoanele ce au grijă de poște, supraveghetorii podurilor, un tătar convertit.

Puțin mai mare era numărul mazililor și ruptașilor în ținutul Soroca. Datele pentru ținutul Soroca, privind numărul mazililor și ruptașilor, în raport cu restul populației, conform recensământului populației din 1722, sunt sistematizate în Tabelul 3.

Datele sistematizate în Tabelul 3 atestă că în ținutul Soroca erau înregistrate 109 localități, ce constituiau un număr de 3936 de gospodării (case de locuit) și 169 de case nepopulate, întrunind un număr de 2918 persoane de sex masculin, 54 de mazili și ruptași, 183 de preoți, 114 țigani, 2 greci, 3 armeni, 168 de sârbi și evrei și 958 de persoane scutite de dări, în baza statutului de privilegiați de care beneficiau.

Este greu a raporta numărul mazililor și ruptașilor la numărul gospodăriilor (caselor de locuit populate), din considerentul că datele cu privire la numărul diferitor categorii de populație, comparativ cu celelalte ținuturi, nu coincid, atestând un număr de 4400 de persoane raportat la un număr de 3936 de case de locuit populate. A depista unde se ascunde greșeala este destul de dificil.

Persoanele scutite de impozite și dări includeau voluntarii eliberați, probabil, în baza certificatului numit „salvogvardia” (deși izvorul nu indică acest lucru), scutelnicii, cazacii, slugile, persoanele care întreținеau stațiunile de poștă și văduvele.

A identifica mazilii și ruptașii este destul de dificil din considerentul că izvorul nu-i indică separat, doar cu mici excepții: Nicolai – ginerele lui Iacob (satul Bădiceni); Vasile și Simion Macovei (satul Cubolta); Pavel și fiul său Ștefan (satul Lencăuți); Alexei, Nicolai, Ioniță Macovei (satul Tătărăuca); Lupul Druță (slobozia Tătărăuca); Vasilii și căpitanul Tanasii (satul Iarova); Tudor Oțel și Vasile Purece (satul Cremenciug); căpitanul Ursachi, Vasile și fiul său Sava (satul Holovcinița); Mihail Hanzu (satul Nemereuca); mazilul Sandul (satul Zaluceni); Vasile Ștefuța (satul Verejeni); negustorul Grigore Papuc (satul Sănătăuca); Stefan Malonoven și fratele său Ilie (satul Salcia); Ștefan Scurtul și Samson Marandici (satul Cotu Podoimii); Iordache Sava și Vasile Oprea (satul Alcedar); mazilii: Vasile și fiul său Matvei; căpitanul Ivan (satul Tribauți); căpitanii Constantin Macovei și Vasilii Todor, mazilii Ioniță și Todor Beșinuța (târgul Rașcov); Vasile Scurtul, Vasile, nepotul său, Vasile Popa, Andrei Badicu, căpitanul Ioniță, fiul preotului Vasile (satul Coșmirca); Ioniță, Serghei și Trifon Marandici (satul Cobâle); Grigore Pilipoțchi (satul Cuhurești de Sus); Dumitrachi, feciorul Pulpi (satul Cotiujeni) ș.a.

În analiza categoriilor sociale privilegiate ale societății, un interes deosebit, prin specificul și valoarea sa informativă, prezintă recensământul din 1774, care, spre deosebire de recensământul

Tabelul 4

Numărul populaţiei din ţinutul Orhei-Lăpuşna conform datelor recensământului populaţiei din 1774*

Denumirea ocoalelor	Numărul caselor de locuit	Categoriile de populaţie										
		Birnicii	Mazilii	Ruptaşii	Călăraşii	Feţele religioase	Voluntarii	Scutelnicii	Bejenarii	Săracii	Ţiganii	Alte categorii
Culii	**1016**	465	**57**	**31**	**35**	43	178	109	8	74	15	1
Răutului	**290**	210	**7**	**1**	-	9	27	21	-	13	2	-
Faţa Bâcului	**808**	314	**15**	**13**	**83**	26	47	250	-	42	18	-
Bucovăţului	**558**	284	**16**	**14**	29	15	37	43	-	60	17	43
Inchelului	**362**	166	**11**	**9**	**33**	18	5	79	-	12	23	6
Prutului	**360**	183	**8**	**3**	1	12	1	36	-	34	-	82
Cogâlnicului	**501**	405	**6**	**1**	-	18	35	13	-	23	-	-
Botnii	**393**	258	**5**	**2**	-	9	75	5	15	24	-	-
Satele de Jos	**274**	186	**2**	**2**	-	4	12	51	-	17	-	-
Nistrului	**593**	344	**12**	**-**	30	26	73	85	-	22	1	-
Câmpului	**405**	253	**12**	**-**	-	17	108	-	-	14	-	1
Numărul total**	**5560**	**3068**	**151**	**76**	**211**	**197**	**598**	**692**	**23**	**335**	**76**	**133**
Raportul, în %	**100,0**	**55,2**	**2,7**	**1,4**	**3,8**	**3,5**	**10,8**	**12,4**	**0,4**	**6,0**	**1,4**	**2,4**

* Moldova 1975, 400-472.

** Numărul total diferă parţial de cel indicat la sfârşitul documentului care atestă: 3088 de birnici, 589 de voluntari şi 19 în rezervă, 368 de scutelnici boiereşti şi mănăstireşti, **154 de mazili, 77 ruptaşi,** 147 de preoţi şi 52 diaconi, 322 femei sărace, 86 de bejenari etc. (Moldova 1975, 433).

precedent, a înregistrat, nominal, întreaga populaţie (capii de familie) a Moldovei, care era inclusă în catastihul Vistieriei la plata birului şi, ceea ce este cel mai important pentru studiul nostru, şi categoriile privilegiate, scutite de bir (văduvele şi ţiganii), plătitorii de dajdie (feţele bisericeşti şi mazilii) şi ruptaşii Vistieriei.

Nu se ştie cauza desfăşurării acestui recensământ într-un termen atât de scurt, la doar 2 ani după efectuarea celui din 1772. P.G. Dimitriu, care a publicat aceste recensăminte, presupune că „[...] comandamentul rus a găsit unele neajunsuri în materialele primului recensământ şi a dat ordin să se facă o nouă înregistrare a populaţiei" (Moldova 1975, 10). Răspunsul poate fi găsit în schimbarea modalităţii de efectuare a recensământului: înregistrarea nominală a întregii populaţii, conform capilor de familie, inclusă în catastihul Vistieriei la plata birului şi înregistrarea categoriilor privilegiate ale populaţiei. Comandamentul militar era interesat în evaluarea cât mai corectă, deplină şi operativă a resurselor umane şi financiare, de care dispunea Moldova, în vederea asigurării armatei ruse cu cele necesare în cadrul ostilităţilor ruso-otomane.

Nu vom pune în discuţie întreaga statistică de la 1774 pentru Ţara Moldovei, acesta fiind un lucru migălos şi greu, care, în principiu, nu constituie subiectul nostru de cercetare, interesându-ne mai mult cazul categoriilor sociale şi fiscale privilegiate. Din acest considerent, vom analiza datele pentru ţinutul Orhei-Lăpuşna, unul dintre cele mai mari şi populate ţinuturi, cu un număr relativ mare de mazili şi ruptaşi, punând la bază statistica recensământului populaţiei din 1774 (Tabelul 4).

Datele sistematizate în acest tabel atestă că în 11 ocoale ale ţinutului Orhei-Lăpuşna erau înregistrate 5560 de gospodării (case de locuit), numărul lor variind de la ocol la ocol. Peste 500 de gospodării aveau doar 5 ocoale: Culii – 1016 (18,3%) gospodării, Faţa Bâcului – 808 (14,5%), Nistrului – 593 (10,7%), Bucovăţului – 558 (10%) şi Cogâlnicului – 501 (9%) gospodării. Cel mai mic ocol era ocolul Răutului cu un număr de doar 290 (5,2%) de gospodării.

Raportat la numărul total al populaţiei (5560 de gospodării), diferitor categorii de populaţie din ţinut le revenea: 3068 (55,2%) – birnicilor, 692 (12,4%) – scutelnicilor, 598 (10,8%) – voluntarilor, 335 (6%) – săracilor, 211 (3,8%) –

călăraşilor, 197 (3,5%) – feţelor bisericeşti, **151 (2,7%) – mazililor, 76 (1,7%) – ruptaşilor,** 23 (0,4%) – bejenarilor, 76 (1,4%) – ţiganilor şi 133 (2,4%) – altor categorii de populaţie.

Cel mai mare număr de mazili şi ruptaşi era concentrat în ocolul Culei – 57 (37,7%) de mazili şi 31 (40,8) ruptaşi, urmat de ocolul Bucovăţului – 16 (10,6) mazili şi 14 (18,4%) ruptaşi şi ocolul Inchelului – 11 (7,3%) mazili şi 9 (11,8%) ruptaşi. Celorlalte ocoale le revenea un număr mic de mazili şi ruptaşi.

Cele relatate *supra* ne permit să concluzionăm că recensămintele populaţiei din anii ’70 ai secolului al XVIII-lea sunt o sursă importantă şi sigură în studierea evoluţiei demografice a Ţarii Moldovei în această perioadă de timp. Ele conţin informaţii preţioase şi veridice (în măsura în care acest lucru a fost posibil la acel moment) despre numărul şi repartizarea populaţiei (capi de familie) în sate şi ocoale, reflectă compoziţia socială şi fiscală a populaţiei (mazilii şi ruptaşii), tipul relaţiilor de proprietate, proprietarul sau arendaşul moşiei satului, iar prezenţa numeroaselor familii româneşti demonstrează, cu lux de amănunte, vechimea şi autohtonia acestor persoane.

În evoluţia demografică, în impunerea fiscală şi analiza categoriilor sociale şi fiscale ale populaţiei Moldovei la începutul secolului al XIX-lea un loc aparte îi revine statisticii (catagrafiei) populaţiei din 1808, cunoscută drept *Condica Vistieriei Ţării Moldovei din anul 1808*. Efectuată în anii de ocupaţie a Principatelor Române de armatele ruse, statistica prezintă un interes deosebit, deşi, ca şi celelalte statistici, nu poate pretinde la o exactitate absolută, din mai multe considerente: imperfecţiunea metodelor de selectare şi prelucrare a materialului statistic; pregătirea insuficientă a persoanelor care adunau şi prelucrau informaţiile statistice; eschivarea unor localnici de la înregistrare în timpul adunării datelor statistice, care aveau la bază anumite temeiuri, sau prezentarea unor date eronate; tăinuirea datelor de către administraţia moldovenească, pentru a evita impunerea exagerată a dărilor pentru asigurarea armatei ruse; anumite categorii sociale nu au fost incluse în statistică, pentru că erau stări sociale privilegiate şi nu erau supuse impozitărilor, iar altele beneficiau de anumite privilegii şi înlesniri etc. În pofida acestui fapt, administraţia rusă avea deja experienţă în această materie, în urma efectuării recensămintelor şi statisticilor din Ţările Române din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea.

Pentru a distinge mai bine acele schimbări care s-au produs în situaţia demografică, socială şi fiscală a regiunii dintre Prut şi Nistru după anexarea ei, în 1812, la Imperiul Rus, este necesar să întreprindem o analiză retrospectivă a statisticii de la 1808.

Fiind un document al statului de evidenţă a contribuabililor şi veniturilor ţării, statistica a atras atenţia mai multor cercetători. Primul care pune în circuitul ştiinţific statistica de la 1808 este profesorul T.G. Bulat. Acesta publică, în 1929, datele statistice generale pentru Principatul Moldovei, în formă de tabel, dar pe care, din greşeală, le datează cu anul 1809. Cu denumirea „Extract de numere ţănuturilor Moldovei şi a Basarabiei, de târgurile ce sânt prin acele ţănuturi, şi de satele toate, şi de numărul împreunat al lăcuitorilor birnici, a mazălilor, a ruptaşilor, a jădovilor, ce plătesc dajdie, şi a negustorilor hrisovoliţi, şi slujitori, afară de boieri, streini şi preoţi care nu se cuprind(e)” (Bulat 1929, 66-67), această statistică este depozitată în fondul Arhiva senatorilor care au prezidat în Divanele Principatelor Moldovei şi Valahiei (F. 1) al Arhivei Naţionale a Republicii Moldova[34].

Extrasul statisticii este anexat la adresa din 14 mai 1812, prin care marele vistiernic al Moldovei, Iordache Ruset-Roznovanu, îl informa pe senatorul rus V.I. Krasno-Milaşevici, preşedinte al Divanurilor Principatelor Române, în legătură cu porunca acestuia de a-i pune la dispoziţie informaţiile necesare despre numărul de ţinuturi şi sate, veniturile statului, contribuţia acordată de populaţie armatei ruse de ocupaţie şi sistemul de concesiuni existent în Moldova.

Iordache Ruset-Roznovanu îi comunica înaltului demnitar rus că numărul de târguri, sate şi locuitori birnici, mazili şi ruptaşi, rupta de vistierie, de evrei hrisovuliţi şi slujitori, aflaţi în fiecare ţinut, este indicat în extrasul trimis, „alcătuit după o catagrafie ce este făcută pentru toată Ţara Moldovei şi a Basarabiei, cu trei ani mai înainte”, fiindcă catagrafia cea nouă, mai completă, la care se lucra, nu era încă definitivată, iar după finalizarea ei, informaţiile despre numărul populaţiei vor fi mult mai complexe şi mai exacte şi vor reflecta

[34] Datele acestei statistici *a se vedea* în: ANRM, F. 1, inv. 1, d. 3639, f. 3-115.

acele schimbări care au intervenit între timp în componenţa demografică a ţinuturilor. Marele vistiernic îl mai asigura pe înaltul demnitar rus că, deşi o oarecare perturbare se produsese prin dislocări de sate, sporul populaţiei „este neapărat" (Bulat 1929, 64). În plus, V.I. Krasno-Milaşevici era atenţionat că în extras lipsesc informaţiile despre bulgarii veniţi de peste Dunăre, care erau subordonaţi lui A.Y. Koronelli, tutorele principal al coloniştilor transdanubieni din Ţara Românească, Moldova şi Basarabia[35].

Datele statisticii populaţiei din 1808, publicate de T.G. Bulat, sunt editate ulterior de Valentin Zelenciuk, dar numai cele cu referinţă la Basarabia (ţinuturile de sud dintre Prut şi Nistru), acesta afirmând incorect că datele sunt pentru întreg spaţiul dintre Prut şi Nistru[36] şi datându-le, ca şi T.G. Bulat, cu anul 1809, fără a indica cine este autorul publicării statisticii şi indicând greşit pagina (Зеленчук 1979, 81).

Cercetătorul Dinu Poştarencu, analizând această statistică, atrage atenţia la eroarea comisă de profesorul T.G. Bulat (respectiv, şi de cercetătorul Valentin Zelenciuk, constatăm noi), care, ştiind că statistica fusese alcătuită cu trei ani înainte de data prezentării ei senatorului rus Krasno-Milaşevici şi scăzând din 1812 trei ani, atribuie statistica anului 1809. În realitate, statistica datează cu anul 1808, an care figurează, de fapt, în titlul extrasului prezentat senatorului Krasno-Milaşevici în limba rusă, ale cărui date corespund exact cu cele indicate în Regulamentul privind instituirea administraţiei provizorii a Basarabiei din 2 august 1812 (Poştarencu 2006, 144).

Datele statisticii sunt sistematizate pe ocoale, târguri şi sate şi includ: plata răsurii şi banii de raţie[37] pentru o perioadă de 3 luni, indicând numărul populaţiei (capi de familii/gospodării) pentru fiecare sat, târg şi oraş. Ulterior, aceste date au fost sistematizate într-un tabel general al populaţiei, pe care îl publică fragmentar Valentin Zelenciuk, având la îndemână articolul lui T.G. Bulat, fără a folosi însă izvorul de arhivă.

Publicând datele generale privind numărul populaţiei, sumate în tabelul prezentat în succintul său articol[38], T.G. Bulat constată că explicaţia adusă de marele vistiernic Iordache Ruset-Roznovanu senatorului Krasno-Milaşevici denotă faptul că „situaţia nu era deloc bună" (Bulat 1929, 64). Bulat estimează numărul populaţiei Moldovei (fără boieri, scutelnici[39], ţigani, slujitori bisericeşti şi străini, între care trebuiau incluşi şi bejenarii sârbi de peste Dunăre, ce atingeau cifra de 4000 de persoane), admiţând chiar un calcul de 5 membri pentru fiecare cap de familie, la 700 mii de locuitori (Bulat 1929, 64).

Datele statistice privind numărul ocoalelor, oraşelor, târgurilor şi satelor, numărul liuzilor[40] şi compartimentarea lor socială şi fiscală, conform statisticii populaţiei din 1808, prezentate de Iordache Ruset-Roznovanu senatorului rus Krasno-Milaşevici, fără evidenţierea celor două forme de dări – răsura şi banii pentru raţie, compartimentate pe ţinuturi, sunt sistematizate în Tabelul 5.

[35] ANRM, F. 1, inv. 1, d. 3639, f. 3 verso.

[36] În raportul prezentat la 14 mai 1812 de marele vistiernic al Moldovei Iordache Ruset-Roznovanu senatorului rus V.I. Krasno-Milaşevici se indică explicit: „în registrul alcătuit pentru întreaga Moldovă şi Basarabie, pentru o perioadă de 3 ani", prin ultima se subînţeleg ţinuturile de sud dintre Prut şi Nistru (ANRM, F. 1, inv. 1, d. 3639, f. 3). Într-un alt tabel se indică şi mai clar că în componenţa Basarabiei intrau olaturile: Tomarova, Ismail, Bender, Akkerman şi Chilia (ANRM, F. 1, inv. 1, d. 3639, f. 114 verso).

[37] *Bani pentru raţie* – bani încasaţi de la populaţia Principatelor Române în timpul războiului ruso-turc din anii 1806-1812 pentru întreţinerea armatei ruse de ocupaţie, contribuţie care, după sfârşitul războiului, a fost anulată (ANRM, F. 5, inv. 3, d. 548, f. 130).

[38] T.G. Bulat plănuia să revină mai târziu cu un studiu mai detaliat la acest subiect.

[39] *Scutelnic* – ţăran scutit de plata birului, în schimbul unor prestaţii suplimentare (de obicei, militare) faţă de Domnie sau faţă de stăpânul moşiei. Sensul general al termenului este „scutit de bir". *Scutelnicii* erau *ţărani* eliberaţi de prestaţiile faţă de stat, obligaţi, în schimb, să încheie cu boierii, mănăstirile şi funcţionarii, pentru o anumită perioadă de timp, contracte privind îndeplinirea în folosul lor a anumitor lucrări sau achitarea anumitor sume de bani. Conform reformei lui Constantin Mavrocordat din 1742, boierilor şi înaltelor feţe bisericeşti li se stabilea un număr fix de scutelnici, în conformitate cu rangul acestora. Numărul de scutelnici acordat unei persoane varia de la 80 la 4. În Basarabia, numărul de scutelnici era stabilit de administraţia regională, în corespundere cu legislaţia domnilor moldoveni. Într-un raport din 26 iulie 1816, adresat de serdăria Orhei preşedintelui Comitetului Provizoriu al Basarabiei, guvernatorului de Ekaterinoslav, I.H. Kalagheorghe, se menţiona că scutelnicii „împlinescu slijbili cătră stăpânii lor boeri pentru scuteala di havaleli după tocmealali lor di bună voi". Instituţia scutelniciei a existat în Basarabia până la 1 mai 1818, când, prin rescriptul imperial din 29 aprilie 1818, emis pe numele lui A.N. Bahmetev, a fost suprimată. În pofida acestui fapt, mulţi moşieri continuau să-i folosească pe ţărani în calitate de scutelnici (Tomuleţ 2014, 535).

[40] *Liuzi (lude, liude, liudi)* – termen intrat în limba română prin canalul slav; a circulat documentar din secolul al XVI-II-lea, cu două sensuri: *1.* oameni în general, oameni de rând; *2.* unitate impozabilă individuală sau colectivă (Instituţii 1988, 280).

Tabelul 5

Numărul populaţiei Principatului Moldovei conform datelor statistice din 1808*

Denumirea ţinuturilor	Numărul ocoalelor	Numărul oraşelor şi târgurilor	Numărul satelor	Numărul liuzilor	Inclusiv									
					Mazili	Ruptaşi	Ruptele vistieriei	Evrei hrisovuliţi	Evrei privilegiaţi	Armeni	Sârbi	Negustori hrisovuliţi	Negustori privilegiaţi	Numărul total
Moldova Suceava	6	3	128	9677	**15**	**40**	**21**	246	-	-	-	-	-	**322**
Neamţ	6	2	126	7602	**130**	**188**	**70**	70	-	-	-	-	-	**458**
Roman	3	1	84	4970	**93**	**225**	**22**	45	-	104	-	-	-	**489**
Bacău	6	9	98	6727	**48**	**100**	**92**	42	-	-	-	-	-	**282**
Putna	9	4	134	10439	**33**	**22**	**97**	25	-	-	-	-	-	**177**
Tecuci	6	2	104	6905	**190**	**307**	**24**	-	-	-	20	-	-	**541**
Covurlui	4	1	68	4483	**130**	**318**	**42**	-	-	-	-	-	-	**490**
Tutova	4	1	91	4391	**393**	**358**	**45**	-	-	-	-	59	-	**855**
Vaslui	5	1	88	2755	**121**	**246**	**39**	-	-	-	-	8	-	**414**
Fălciu	5	2	94	5894	**359**	**205**	**86**	38	-	-	118	-	54	**860**
Greceni	-	-	14	990	**-**	**7**	**2**	-	-	-	-	-	-	**9**
Codru	-	1	13	1031	**23**	**-**	**2**	-	-	-	41	-	-	**66**
Hotărniceni	-	-	17	2702	**2**	**4**	**35**	-	-	-	-	-	-	**41**
Orhei	12	3	238	14100	**818**	**308**	**256**	-	423	-	620	-	-	**2425**
Soroca	7	4	138	7636	**134**	**68**	**186**	-	568	-	-	-	-	**956**
Herţa	-	1	26	2001	**1**	**10**	**4**	-	240	-	-	-	-	**255**
Dorohoi	4	1	65	5002	**12**	**7**	**4**	-	72	-	-	-	-	**95**
Botoşani	4	1	72	4547	**5**	**5**	**102**	-	284	80	-	22	-	**498**
Hârlău	5	2	80	4651	**17**	**15**	**121**	-	84	-	-	-	-	**237**
Cârligătura	2	1	46	1788	**4**	**3**	**5**	-	53	-	-	-	-	**65**
Hotin**	8	3	169	13076	**14**	**-**	**-**	488	-	-	-	-	31	**488**
Iaşi	7	1	184	10995	**390**	**126**	**137**	494	38	-	-	-	142	**1327**
Basarabia*	4	4	70	2789	**-**	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Tomarova	2	1	19	516	**-**	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Ismail	-	1	5	120	**-**	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Numărul total	**109**	**50**	**2171**	**135787**	**2932**	**2562**	**1392**	**1448**	**1762**	**184**	**799**	**89**	**227**	**11350**
Raportul, în %	**-**	**-**	**-**	**100,0**	**2,2**	**1,9**	**1,0**	**1,1**	**1,3**	**0,1**	**0,6**	**0,1**	**0,2**	**8,4**

* ANRM, F. 1, inv. 1, d. 3639,f. 1-116; Poştarencu 2010, 193-223; Populaţia 2019, 1-149.
** Izvorul nu indică statutul celor 488 de evrei înregistraţi în ţinutul Hotin.
*** Basarabia includea: ocolul Bender cu 886 familii, oraşul Bender, cu 220, ocolul Căuşeni, cu 799, târgul Căuşeni, cu 101, ocolul Akkerman, cu 329, oraşul Akkerman, cu 115, ocolul Chilia, cu 235, târgul Chilia cu 104 familii.

Datele sistematizate în Tabelul 5 atestă, în 1808, în Principatul Moldovei, 22 de ţinuturi, care întruneau 44 de ocoale, Basarabia cu 4 ocoale, ţinutul Tomarova cu 2 ocoale şi ţinutul Ismail. A stabili numărul populaţiei de la 1808 este destul de dificil, din considerentul că indicatorul statisticii exprimat în liuzi nu ne permite să cunoaştem cifra exactă. În plus, la 1808, în Moldova, o liudă era alcătuită din mai multe familii, numărul lor variind de la 3 la 8, iar în cazul familiilor sărace – până la 10 familii. Potrivit informaţiei din 27 aprilie 1812, puse la dispoziţie de Ruset-Roznovanu preşedintelui în Divanele Principatelor Române V.I. Krasno-Milaşevici, în 1808, în Moldova erau până la 100000 de liuzi, cifră contradictorie, dat fiind că datele estimative prezentate pe ţinuturi prezintă cifra de 135787 de liuzi. Nu putem folosi nici multiplicatorul demografic 5, utilizat pe larg în literatura istorică, din cauza că nu ştim nici cu aproximaţie numărul exact de familii. Constatăm doar că cele mai dens populate erau ţinuturile Orhei cu 14100 (10,4%) de liuzi, Hotin – cu 13076 (9,6%), Iaşi – cu 10995 (8,1%) şi Putna cu 10439 (7,7%) de liuzi.

Pentru noi un interes deosebit îl prezintă numărul privilegiaţilor, conform acestei statistici – al mazililor, ruptaşilor şi ruptelor, dar şi al celorlalţi privilegiaţi – al evreilor şi negustorilor privilegiaţi şi hrisovuliţi. Conform statisticii, în Moldova erau înregistraţi 11350 (8,4%) de liuzi, care au beneficiat, într-o măsură sau alta, de privilegii, sau, altfel spus, au intrat în categoria privilegiaţilor, inclusiv: 2932 (2,2% din numărul total al liuzilor, sau 25,8% din numărul total al privilegiaţilor) revenind mazililor, 2562 (1,9%/22,6%) – ruptaşilor, 1392 (1%/12,3%) – ruptelor, 1448 (1,1%/12,8%) – evreilor hrisovuliţi, 1762 (1,3%/15,5%) – evreilor privilegiaţi, 1448 (1,1%/12,8%) – negustorilor hrisovuliţi, 1762 (1,3%/15,5%) – negustorilor privilegiaţi, 180 (0,1/1,6%) – armenilor şi 799 (0,6%/7%) – sârbilor.

Cel mai mare număr de mazili, ruptaşi şi ruptele vistieriei era înregistrat în ţinuturile Orhei – 818 (27,9%) mazili, 308 (12%) ruptaşi şi 256 (14,4%) de ruptele vistieriei, în Tutova – 393 (13,4%) de mazili, 358 (14%) de ruptaşi şi 45 (3,2%) de ruptele vistieriei, în Iaşi – 390 (13,3%) de mazili, 126 (4,9%) de ruptaşi şi 137 (9,4%) de ruptele vistieriei şi în Fălciu – 359 (12,2%) de mazili, 205 (8%) de ruptaşi şi 86 (6,2%) de ruptele vistieriei. Un număr mai mare de 100 de liuzi de mazili aveau ţinuturile Tecuci, Soroca, Covurlui, Neamţ şi Vaslui.

Concluzii

Documentele de epocă în care este abordat, tangenţial, subiectul pus în discuţie atestă că mazilii reprezentau o categorie socială, iar ruptaşii – una fiscală, atestate în Principatul Moldovei din cele mai vechi timpuri. După pierderea obligaţiunilor cu caracter militar, pe care mazilii le aveau la început, în a doua jumătate a secolului al XVIII-lea - începutul secolului al XIX-lea, izvoarele îi atestă mai mult în soluţionarea litigiilor hotarnice şi funciare, a cazurilor de vânzare a moşiilor sau a părţilor de moşii, în calitate de martori etc.

Domnia a avut o poziţie diversă faţă de mazili: de la impuneri fiscale serioase până la scutiri de diferite dări şi prestaţii, inclusiv prin măsuri de atenţionare a instituţiilor ţinutale ca aceştia cu „nimic să nu fie supăraţi”, specificând că, în caz de necesitate, ei vor fi supuşi în mod special anumitor obligaţiuni prin „cărţi domneşti”, emise de Domnie. Aceste exemple demonstrează, cu lux de amănunte, că mazilii se bucurau de autoritatea, stima şi încrederea Domniei, pe care, alături de alte categorii privilegiate, îi implica în soluţionarea diverselor litigii ce apăreau între diferiţi proprietari funciari.

Fiind atraşi în diferite servicii, pentru calităţile lor deosebite – iscusinţă, onestitate, cunoaştere de carte, comportament impecabil şi capacitatea de a se descurca în orice situaţii –, mazilii priveau cu mândrie aceste dispoziţii ale Domniei şi le considerau drept un privilegiu de care beneficiau.

Spre deosebire de mazili, ruptaşii constituiau o stare fiscală. Statutul de ruptaş, cum constată documentele de epocă, era ereditar, însă copiii ruptaşilor urmau să obţină în mod oficial confirmare domnească, pentru a beneficia de acest statut. Numai după investigaţiile de rigoare şi prezentarea cărţilor domneşti ale părinţilor, ce atestau statutul de ruptaş, şi audierea mărturiilor consătenilor sau ale rudelor ce deţineau acest statut, copiii ruptaşilor erau aşezaţi în „catastihul vistieriei, la rânduiala ruptaşilor”.

Domnia nu a avut totdeauna o poziţie constantă faţă de această categorie fiscală, incluzând feciorii de protopopi şi preoţi la rânduiala ruptaşilor, iar pe feciorii de diaconi – în categoria birnicilor. În pofida acestui fapt, domnii îi foloseau deseori pe ruptaşi în diferite servicii necesare Domniei, întâlnindu-i, de rând cu mazilii, în unele litigii hotarnice, în calitate de martori.

În studierea mazililor şi ruptaşilor drept categorii sociale şi fiscale privilegiate ale societăţii moldoveneşti, un rol aparte le revine recensămintelor populaţiei, efectuate de administraţia rusă în Moldova, în anii 1772, 1774 şi 1808, care ne permit să stabilim numărul lor, comparativ cu cel al categoriilor sociale birnice, iar de aici – să evidenţiem statutul şi situaţia lor economică.

Prin urmare, analiza documentelor de arhivă publicate, dar şi a celor inedite, pe permit să concluzionăm că o cunoaştere detaliată a istoriei categoriilor sociale din Principatul Moldovei, în special, a celor *privilegiate*, din a doua jumătate a secolului al XVIII-lea - începutul secolului al XIX-lea, ne oferă posibilităţi reale de a înţelege acele schimbări care au intervenit ulterior în Basarabia, după anexarea ei, în 1812, la Imperiul Rus, permite să subliniem convingător unitatea de structură şi de dezvoltare istorică, moştenită din Principatul Moldovei (cel puţin, în prima jumătate de secol), şi să evidenţiem acele schimbări structurale care au parvenit pe parcurs în cadrul acestor categorii sociale şi fiscale sub regim de dominaţie ţaristă.

Anexa 1

Numărul populaţiei din ţinutul Orhei-Lăpuşna conform datelor recensământului populaţiei din 1774*

Denumirea localităţilor	Numărul caselor de locuit	Categoriile de populaţie										
		Birnicii	Mazilii	Ruptaşii	Călăraşii	Fetele religioase	Voluntarii	Scutelnicii	Bejenarii	Săracii	Ţiganii	Alte categorii
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Ocolul Culii												
Isacova	**33**	11	**4**	**-**	-	3	10	**-**	**-**	5	-	**-**
Dişcova	**44**	3	**2**	**-**	32	-	5	-	**-**	2	-	**-**
Puţintei	**31**	25	**1**	**-**	-	3	-	-	**-**	2	-	**-**
Hulboca	**14**	6	**2**	**2**	-	-	-	-	**-**	3	1	**-**
Săsănii	**37**	-	**3**	**2**	-	2	4	25	**-**	1	-	**-**
Bravicea	**16**	9	**2**	**1**	-	1	1	2	**-**	-	-	**-**
Ţibirica	**25**	9	**-**	**-**	-	1	2	12	**-**	1	-	**-**
Meleşeni	**27**	17	**7**	**-**	-	1	1	-	**-**	1	-	**-**
Hojineştii	**13**	11	**-**	**-**	-	-	1	1	**-**	-	-	**-**
Oneşcanii	**30**	9	**3**	**1**	-	3	6	-	**-**	6	2	**-**
Dereneu	**36**	4	**12**	**10**	-	2	3	5	**-**	-	-	**-**
Rădenii	**17**	11	**-**	**-**	-	2	3	-	**-**	1	-	**-**
Cornova	**19**	10	**4**	**1**	-	1	-	-	**-**	2	1	**-**
Năpădeni	**21**	6	**3**	**-**	-	1	7	4	**-**	-	-	**-**
Condrăteştii	**9**	1	**1**	**1**	-	-	3	1	**-**	2	-	**-**
Hirova	**47**	-	**-**	**-**	-	-	-	46	**-**	1	-	**-**
Slob. Cucioaia	**9**	-	**-**	**-**	-	-	-	-	**8**	1	-	**-**
Ghilicenii	**24**	6	**-**	**1**	-	-	-	6	**-**	2	9	**-**
Hirişenii	**30**	7	**1**	**1**	-	1	10	6	**-**	4	-	**-**
Beşenii	**7**	2	**-**	**1**	-	-	4	-	**-**	-	-	**-**
Ciulucanii	**34**	13	**-**	**-**	-	1	17	-	**-**	3	-	**-**
Mihălaşa	**18**	14	**-**	**-**	-	1	1	-	**-**	2	-	**-**
Teleneştii	**12**	9	**-**	**-**	-	-	2	-	**-**	1	-	**-**
Ineştii	**26**	17	**2**	**-**	-	1	3	-	**-**	3	-	**-**
Crăsnăşenii	**20**	7	**3**	**3**	3	2	-	-	**-**	2	-	**-**
Bogzăştii	**32**	14	**1**	**3**	-	2	6	1	**-**	5	-	**-**
Văsâeni	**17**	6	**-**	**-**	-	1	8	-	**-**	2	-	**-**
Leuşenii	**50**	45	**-**	**-**	-	1	2	-	**-**	2	-	**-**
Verejenii	**29**	9	**1**	**1**	-	1	17	-	**-**	-	-	**-**
Sărătenii	**157**	125	**2**	**-**	-	4	14	-	**-**	10	2	**-**
Zăhăicanii	**8**	3	**-**	**-**	-	-	2	-	**-**	3	-	**-**
Coropcenii	**22**	20	**-**	**-**	-	-	-	-	**-**	2	-	**-**
Chiţcanii	**22**	3	**-**	**-**	-	1	17	-	**-**	1	-	**-**
Hâjdienii	**27**	15	**-**	**-**	-	2	8	-	-	2	-	-
Ghermăneştii	**19**	10	**3**	**-**	-	1	4	-	-	-	-	1
Breanova	**32**	8	**-**	**3**	-	2	17	-	-	2	-	-
Schitul Hârjăuca	**2**	-	**-**	**-**	-	2	-	-	-	-	-	-
Numărul total	**1016**	**465**	**57**	**31**	**35**	**43**	**178**	**109**	**8**	**74**	**15**	**1**
Ocolul Răutului												
Sălişte	**65**	57	**1**	**-**	-	1	4	-	-	2	-	-
Târgul Orheiului	**112**	97	**3**	**1**	-	3	-	-	-	8	-	-
Piatra	**8**	1	**-**	**-**	-	1	5	-	-	1	-	-
Jolobocul	**3**	-	**-**	**-**	-	-	-	3	-	-	-	-
Pociumbeni	**5**	3	**1**	**-**	-	1	-	-	-	-	-	-
Furcenii	**23**	1	**2**	**-**	-	1	-	18	-	1	-	-
Maşcăuţii	**12**	5	**-**	**-**	-	-	7	-	-	-	-	-
Băloşeştii	**23**	9	**-**	**-**	-	2	10	-	-	-	2	-

Denumirea localităţilor	Numărul caselor de locuit	Categoriile de populaţie										
		Birnicii	Mazilii	Ruptaşii	Călăraşii	Feţele religioase	Voluntarii	Scutelnicii	Bejenarii	Săracii	Ţiganii	Alte categorii
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Răcleştii	**8**	8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Jevrenii	**3**	3	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Cotova	**3**	2	-	-	-	-	-	-	-	1	-	-
Izbeşte i Cruhlicul	**21**	21	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Hârtopul	**4**	3	-	-	-	-	1	-	-	-	-	-
Numărul total	**290**	**210**	7	1	-	9	27	21	-	13	2	-
Ocolul Faţa Bâcului												
Highidişul	**31**	24	3	1	-	1	1	-	-	1	-	-
Sâreţii	**28**	-	2	1	22	1	-	1	-	1	-	-
Roşcani	**43**	-	-	1	31	2	-	-	-	4	5	-
Negreştii	**33**	-	-	-	30	1	-	-	-	2	-	-
Tătărăştii	**4**	-	-	-	-	-	-	4	-	-	-	-
Găleştii	**17**	7	1	1	-	1	5	-	-	2	-	-
Vărzăreştii	**38**	4	2	2	-	2	4	21	-	3	-	-
Păuleştii	**26**	-	1	-	-	-	-	17	-	5	3	-
Nişcanii	**14**	6	2	3	-	2	1	-	-	-	-	-
Bărăiacu	**69**	54	-	-	-	2	11	-	-	2	-	-
Săpoteni	**63**	-	-	-	-	1	-	59	-	2	1	-
Bahmutia	**61**	-	-	-	-	1	-	50	-	3	7	-
Vălcineţul	**98**	-	-	-	-	3	-	91	-	3	1	-
Horodişte	**30**	19	2	3	-	3	-	-	-	3	-	-
Pârjoltenii	**15**	11	-	-	-	2	1	-	-	-	1	-
Ciorăştii	**16**	10	-	-	-	3	-	-	-	3	-	-
Sadova	**34**	30	-	-	-	1	-	-	-	3	-	-
Gheţeoanii	**188**	149	2	1	-	-	24	7	-	5	-	-
Numărul total	**808**	**314**	15	13	83	26	47	250	-	42	18	-
Ocolul Bucovăţului												
Dolna	**8**	8	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Miclăuşănii	**12**	10	1	-	-	1	-	-	-	-	-	-
Lozova	**52**	36	-	3	-	1	-	-	-	8	4	-
Vornicenii	**35**	-	-	-	-	-	-	29	-	5	1	-
Volosănii	**22**	10	-	1	-	1	1	4	-	5	-	-
Corlucenii	**13**	-	2	-	-	-	-	7	-	2	2	-
Străşenii	**41**	33	-	-	-	1	1	-	-	6	-	-
Cojuşna	**51**	35	3	6	-	1	-	-	-	6	-	-
Truşenii	**67**	47	2	1	-	2	4	-	-	9	2	-
Durleştii	**43**	-	2	1	29	2	1	-	-	5	2	1
Buiucanii	**52**	-	-	-	-	1	3	-	-	6	-	42
Târgul Chişinău	**162**	105	6	2	-	5	27	3	-	8	6	-
Numărul total	**558**	**284**	16	14	29	15	37	43	-	60	17	43
Ocolul Inchelului												
Işnovăţ	**52**	37	-	-	-	1	2	-	-	3	9	-
Steţcanii	**13**	13	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Micleştii	**29**	5	-	-	-	1	-	19	-	1	-	3
Peresecina	**28**	-	3	2	12	1	-	7	-	2	1	-
Teleşeu	**39**	-	-	-	-	1	1	35	-	-	2	-
Camincea	**35**	17	-	-	-	2	-	15	-	1	-	-
Cobâlca	**21**	16	2	-	-	2	-	-	-	1	-	-
Ţigăneştii	**11**	4	-	-	-	-	-	-	-	-	7	-
Oneştii	**11**	-	1	4	6	-	-	-	-	-	-	-
Voinova	**14**	14	-	-	-	-	-	-	-	-	-	-
Zubreştii	**27**	21	1	-	-	1	1	-	-	1	2	-

Denumirea localităţilor	Numărul caselor de locuit	Categoriile de populaţie										
		Birnicii	Mazilii	Ruptaşii	Călăraşii	Feţele religioase	Voluntarii	Scutelnicii	Bejenarii	Săracii	Ţiganii	Alte categorii
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Răcea	**31**	18	**-**	**1**	-	4	-	3	-	3	2	-
Belieştii	**17**	-	**-**	**-**	15	1	1	-	-	-	-	-
Borzeştii	**20**	14	**4**	**1**	-	1	-	-	-	-	-	-
Pocşeştii	**8**	7	**-**	**1**	-	-	-	-	-	-	-	-
Schit. Hârboveţili	**6**	-	**-**	**-**	-	3	-	-	-	-	-	3
Numărul total	**362**	**166**	**11**	**9**	**33**	**18**	**5**	**79**	**-**	**12**	**23**	**6**
Ocolul Prutului												
Oghilenii	**43**	-	**2**	**-**	-	1	1	36	-	3	-	-
Scopocenii	**21**	12	**2**	**-**	-	5	-	-	-	2	-	-
Zgheroaia	**144**	36	**2**	**3**	-	2	-	-	-	19	-	82
Sălăjenii	**69**	65	**1**	**-**	-	1	-	-	-	2	-	-
Grozeştii	**83**	70	**1**	**-**	1	3	-	-	-	8	-	-
Numărul total	**360**	**183**	**8**	**3**	**1**	**12**	**1**	**36**	**-**	**34**	**-**	**82**
Ocolul Cogâlnicului												
Hânceştii	**72**	47	**-**	**-**	-	3	20	-	-	2	-	-
Drăguşenii	**42**	31	**-**	**-**	-	1	7	-	-	3	-	-
Şuşulenii	**49**	41	**2**	**-**	-	1	1	-	-	4	-	-
Perienii	**14**	11	**-**	**-**	-	1	-	-	-	2	-	-
Lăpuşna	**78**	59	**-**	**-**	-	4	-	13	-	2	-	-
Boghicenii	**45**	42	**-**	**-**	-	1	-	-	-	2	-	-
Şişcanii	**51**	46	**-**	**-**	-	2	-	-	-	3	-	-
Nisporenii	**73**	67	**-**	**1**	-	2	1	-	-	2	-	-
Iurcenii	**14**	9	**4**	**-**	-	1	-	-	-	-	-	-
Căzăneştii	**9**	9	**-**	**-**	-	-	-	-	-	-	-	-
Cârsteştii	**13**	9	**-**	**-**	-	1	1	-	-	2	-	-
Valea Ulmului	**12**	10	**-**	**-**	-	-	2	-	-	-	-	-
Scorenii	**24**	21	**-**	**-**	-	1	1	-	-	1	-	-
Malcociul	**5**	3	**-**	**-**	-	-	2	-	-	-	-	-
Numărul total	**501**	**405**	**6**	**1**	**-**	**18**	**35**	**13**	**-**	**23**	**-**	**-**
Ocolul Botnii												
Mimorenii	**36**	17	**1**	**-**	-	1	15	-	-	2	-	-
Dâncenii	**94**	66	**1**	**1**	-	1	19	-	-	6	-	-
Gangura	**112**	87	**-**	**-**	-	2	-	-	15	8	-	-
Gârlile	**11**	11	**-**	**-**	-	-	-	-	-	-	-	-
Costeştii	**12**	9	**-**	**-**	-	-	2	-	-	1	-	-
Sarămâza	**34**	15	**-**	**-**	-	1	18	-	-	-	-	-
Văsâenii	**28**	17	**-**	**-**	-	2	6	-	-	3	-	-
Rusăştii	**24**	12	**-**	**1**	-	1	8	-	-	2	-	-
Băţănii	**17**	15	**-**	**-**	-	-	1	-	-	1	-	-
Mănăst. Căpriana	**5**	-	**-**	**-**	-	-	-	5	-	-	-	-
Surucenii	**20**	9	**3**	**-**	-	1	6	-	-	1	-	-
Numărul total	**393**	**258**	**5**	**2**	**-**	**9**	**75**	**5**	**15**	**24**	**-**	**-**
Ocolul Satele d Jos												
Cricovul	**35**	-	**2**	**-**	-	2	5	24	-	2	-	-
Goianul	**32**	-	**-**	**-**	-	1	1	27	-	3	-	-
Făureştii	**23**	22	**-**	**-**	-	-	-	-	-	1	-	-
Oniţcanii	**30**	21	**-**	**-**	-	1	5	-	-	3	-	-
Corjovul	**31**	27	**-**	**1**	-	-	-	-	-	3	-	-
Dubăsarii	**37**	33	**-**	**1**	-	-	-	-	-	3	-	-
Ghilacău	**17**	17	**-**	**-**	-	-	-	-	-	-	-	-
Puhăcenii	**8**	7	**-**	**-**	-	-	-	-	-	1	-	-
Şepenii	**18**	16	**-**	**-**	-	-	1	-	-	1	-	-

Denumirea localităţilor	Numărul caselor de locuit	Categoriile de populaţie										
		Birnicii	Mazilii	Ruptaşii	Călăraşii	Feţele religioase	Voluntarii	Scutelnicii	Bejenarii	Săracii	Ţiganii	Alte categorii
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
Budeştii	**29**	29	**-**	**-**	-	-	-	-	-	-	-	-
Boşcana	**14**	14	**-**	**-**	-	-	-	-	-	-	-	-
Numărul total	**274**	**186**	**2**	**2**	**-**	**4**	**12**	**51**	**-**	**17**	**-**	**-**
Ocolul Nistrului												
Criulenii	**28**	24	**-**	**-**	-	1	1	-	-	2	-	-
Ustia	**55**	33	**-**	**-**	-	1	3	15	-	3	-	-
Horilcanii	**23**	11	**-**	**-**	-	2	10	-	-	-	-	-
Marcăuţii	**13**	13	**-**	**-**	-	-	-	-	-	-	-	-
Molovata	**46**	29	**-**	**-**	-	3	11	-	-	3	-	-
Oxentia	**34**	20	**-**	**-**	-	1	13	-	-	-	-	-
Văşcăuţii	**19**	19	**-**	**-**	-	-	-	-	-	-	-	-
Jora de Jos	**19**	-	**-**	**-**	14	2	3	-	-	-	-	-
Jora de Sus	**26**	-	**-**	**-**	16	1	7	-	-	2	-	-
Lopatna	**8**	5	**-**	**-**	-	1	-	-	-	2	-	-
Stodolna	**31**	29	**-**	**-**	-	1	1	-	-	-	-	-
Hrabova	**20**	20	**-**	**-**	-	-	-	-	-	-	-	-
Lalova	**13**	13	**-**	**-**	-	-	-	-	-	-	-	-
Horodişte	**17**	4	**2**	**-**	-	1	3	7	-	-	-	-
Buciuşca	**15**	12	**-**	**-**	-	2	-	1	-	-	-	-
Saharna	**9**	9	**-**	**-**	-	-	-	-	-	-	-	-
Ichimăuţii	**26**	24	**-**	**-**	-	2	-	-	-	-	-	-
Ţahnăuţii	**14**	7	**3**	**-**	-	1	3	-	-	-	-	-
Ciorna	**16**	14	**-**	**-**	-	1	1	-	-	-	-	-
Lipicenii	**31**	13	**1**	**-**	-	1	16	-	-	-	-	-
Răzina	**28**	-	**-**	**-**	-	2	-	26	-	-	-	-
Oleşcanii	**63**	45	**6**	**-**	-	2	-	-	-	9	1	-
Părcanile	**39**	-	**-**	**-**	-	1	1	36	-	1	-	-
Numărul total	**593**	**344**	**12**	**-**	**30**	**26**	**73**	**85**	**-**	**22**	**1**	**-**
Ocolul Câmpului												
Sămăşcanii	**26**	16	**-**	**-**	-	2	6	-	-	2	-	-
Peciştе	**40**	25	**1**	**-**	-	3	9	-	-	2	-	-
Cuiuzăuca	**38**	32	**-**	**-**	-	1	2	-	-	3	-	-
Buşeuca	**17**	9	**-**	**-**	-	1	6	-	-	1	-	-
Curlenii	**30**	21	**-**	**-**	-	1	8	-	-	-	-	-
Măşenii	**22**	7	**2**	**-**	-	1	10	-	-	2	-	-
Chiştelniţa	**25**	20	**-**	**-**	-	1	4	-	-	-	-	-
Ocna	**6**	3	**-**	**-**	-	-	3	-	-	-	-	-
Vorotеţile	**13**	5	**1**	**-**	-	2	5	-	-	-	-	-
Chipercenii	**37**	22	**1**	**-**	-	1	12	-	-	1	-	-
Bieştii	**18**	12	**-**	**-**	-	-	6	-	-	-	-	-
Ciohorenii	**24**	8	**5**	**-**	-	1	10	-	-	-	-	-
Berezlojii	**22**	13	**-**	**-**	-	1	6	-	-	1	-	1
Suslenii	**38**	15	**-**	**-**	-	1	21	-	-	1	-	-
Şercanii	**49**	45	**2**	**-**	-	1	-	-	-	1	-	-
Numărul total	**405**	**253**	**12**	**-**	**-**	**17**	**108**	**-**	**-**	**14**	**-**	**1**
Numărul total**	**5560**	**3068**	**151**	**76**	**211**	**197**	**598**	**692**	**23**	**335**	**76**	**133**
Raportul, în %	**100,0**	**55,2**	**2,7**	**1,4**	**3,8**	**3,5**	**10,8**	**12,4**	**0,4**	**6,0**	**1,4**	**2,4**

* Moldova 1975, 400-472.

** Numărul total diferă parţial de cei indicat la sfârşitul documentului: 3088 de birnici, 589 de voluntari şi 19 în rezervă, 368 de scutelnici boiereşti şi mănăstireşti, **154 de mazili, 77 de ruptaşi,** 147 preoţi şi 52 de diaconi, 322 femei sărace, 86 de bejenari etc. (Moldova 1975, 473).

Bibliografie

Amăriuţei, Bacumenco-Pîrnău 2015: M-C. Amăriuţei, L. Bacumenco-Pîrnău, Completări şi îndreptări la istoria familiei Hermeziu pe baza unor documente noi (secolele XVII-XVIII). În: (Eds. L.-V. Lefter, M.-B. Atanasiu) In honorem Mircea Ciubotaru (Iaşi 2015), 35- 50.

Bezviconi 1940: Gh. Bezviconi, Boierimea dintre Prut şi Nistru. Actele Comisiei pentru cercetarea documentelor nobilimii din Basarabia, la 1821, vol. I (Bucureşti 1940).

Boga 1929: L.T. Boga, Despre mazilii din Basarabia. In: Cuvântul moldovenesc. Gazetă săptămânală cu tot felul de învăţături şi ştiri din toată lumea, tipărită pentru trebuinţele norodului moldovenesc din Basarabia de către Asociaţia „Astra", Chişinău, anul IV, nr. 11, 8 martie 1929, p. 2.

Brie 2005: M. Brie, O istorie socială a spaţiului românesc: de la începuturile statalităţii dacice până la întrezărirea modernităţii (Oradea 2005).

Bulat 1929: T.G. Bulat, O statistică a Moldovei din 1809. In: Arhivele Basarabiei. Revistă de istorie şi geografie a Moldovei dintre Prut şi Nistru, nr. 1, 1929, 64-67.

Catagrafiile 2008: Catagrafiile Moldovei de la 1820-1845, I. Ţinutul Romanului. Partea 1 (1820). Volum editat de L.-V. Lefter şi S. Văcaru. Introducere de M. Ciubotaru (Iaşi 2008).

Călători 2004: Călători străini despre Ţările Române în secolul al XIX-lea. Serie nouă. Volumul I (1801-1821). Volum îngrijit de: G. Filitti, B. Marinescu, Ş. Rădulescu-Zoner, M. Stroia (Bucureşti 2004).

Cozma 2017: E. Cozma, Izvoarele prestatistice şi statistice din Principatele Române (secolul al XVIII-lea). In: Istorie, cultură şi cercetare. II. Coord. D.-C. Rogojanu, Gh. Boda (Târgovişte 2017).

Dicţionar 1988: Dicţionar de Istorie. Ediţia a II-a, revăzută şi adăugită (Chişinău 2007).

Documente 1937: Documente privitoare la târgul şi ţinutul Lăpuşnei, publicate de Aurel V. Sava (Bucureşti 1937).

Documente 2005: Documente privitoare la istoria Ţării Moldovei în secolul al XVIII-lea (1775-1786). Cărţi domneşti şi zapise. Colecţia MEF, vol. X. Volum realizat de: L. Svetlicinîi, D. Dragnev, E. Bociarov. Coordonator: D. Dragnev (Chişinău 2005).

Documente 2016a: Documente privitoare la istoria Ţării Moldovei în perioada Războiului ruso-turc din 1806-1812 (Bacău 2016).

Documente 2016b: Documente privitoare la istoria Ţării Moldovei în perioada războiului ruso-turc din 1806-1812. Vol. I, noiembrie 1806 - iulie 1808. Ediţia a II-a. Volum întocmit de: D. Dragnev, L. Svetlicnâi. Coord. T. Candu, T. Ciobanu, V. Constantinov (Chişinău 2016).

Documente 2017: Documente privitoare la istoria Ţării Moldovei în perioada războiului ruso-turc, august 1808 - iunie 1809. Volum întocmit de: D. Dragnev, L. Svetlicnâi. Coord. T. Candu, T. Ciobanu (Chişinău 2017).

Furtună 2016: A. Furtună, Consideraţii privind unele categorii sociale din ţinutul Iaşi. Revista de istorie a Moldovei 3(107), 2016, 17-35.

Giurescu 1946: C.C. Giurescu, Istoria românilor. III. Partea a doua. Dela moartea lui Mihai Viteazul până la sfârşitul epocii fanariote (1601-1821) (Bucureşti 1946).

Grigoraş 1971: N. Grigoraş, Instituţii feudale din Moldova. I. Organizarea de stat până la mijlocul sec. al XVIII-lea (Bucureşti 1971).

Grigoraş 1973: N. Grigoraş, Dimitrie Cantemir. La tricentenarul naşterii lui (1673-1973). Cercetări istorice (serie nouă) IV, 1973, 2-25.

Grigoraş 1976: N. Grigoraş, Reformele cu caracter administrativ din Moldova ale lui Constantin Mavrocordat. Cercetări istorice (serie nouă) VII, 1976, 123-164.

Grigoraş 1977: N. Grigoraş, Privilegiile fiscale în Moldova (1741-1821). In: Anuarul Institutului de Istorie şi Arheologie „A.D. Xenopol", XIV (Iaşi 1977), 41-53.

Instituţii 1988: Instituţii feudale din Ţările Române. Dicţionar. Coord. O. Sachelarie şi N. Stoicescu (Bucureşti 1988).

Lazăr 2007: M. Lazăr, Quelques obligations fiscales des étrangers sur le territoire de la Moldavie du XVIII-ème siècle. Codrul Cosminului 13, 2007, 93-106.

Lecca 1899: O-G. Lecca, Familii boiereşti române. Istorie şi genealogie (după izvoare autentice) (Bucureşti: Minerva 1899).

Moldova 1975: Moldova în epoca feudalismului. Vol. VII. Partea I. Recensămintele populaţiei Moldovei din anii 1772-1773 şi 1774 (Chişinău 1975).

Nicolau 1913: V. Nicolau, Priviri asupra vechii organizări administrative a Moldovei (Bârlad 1913).

Panaitescu 1964: P.P. Panaitescu, Obştea ţărănească în Ţara Românească şi Moldova (Bucureşti 1964).

Populaţia 2019: Populaţia Ţării Moldovei la începutul secolului al XIX-lea. Izvoare fiscale şi statistice din anul 1808. Vol. I. Editori: T. Ciobanu, T. Candu, E. Cernenchi (Chişinău 2019).

Poştarencu 2006: D. Poştarencu, Anexarea Basarabiei la Imperiul Rus (Chişinău 2006).

Poştarencu 2010: D. Poştarencu, Date statistice referitoare la Principatul Moldovei din anii 1808-1812. Archiva Moldaviae II, 2010, 193-223.

Regulamentul 2004: Regulamentul Organic al Moldovei. Ediţie integrală, realizată de D. Vitcu şi G. Bădărău cu sprijinul lui C. Istrati (Iaşi 2004).

Tomulet 2014: V. Tomuleţ, Basarabia în epoca modernă. (1812-1918). Instituţii, regulamente, termeni (Iaşi 2014).

Дмитриев 1973: П.Г. Дмитриев, Народонаселение Молдавии (по материалам переписей 1772-1773, 1774 и 1803) (Кишинев 1973).

Зеленчук 1979: В.С. Зеленчук, Население Бессарабии и Поднестровья в XIX в. (Кишинев 1979).

Mazils, rupts et routes dans la Principauté de Moldova (seconde moitié du 18e siècle - début du 19e siècle)

Mots-clés: Principauté de Moldavie, Empire russe, mazili, ruptaşi, recensement, privilégié.

Résumé: Dans la présente étude, l'auteur analyse les deux catégories privilégiées de population dans la Principauté de Moldavie – les Mazilis et les Ruptaş et détermine les changements qui se sont produits au fil des ans dans le statut social et la contrainte fiscale, met en discussion les données de recensement réalisées par l'administration russe en Moldavie dans les années 1772, 1774 et 1808, qui permettent d'établir leur nombre, par rapport aux catégories sociales imposables, et à partir de là, mettre en évidence leur statut et situation économique.

L'analyse des documents publiés, mais aussi des originaux des archives, mises dans le circuit scientifique par l'auteur permettent une connaissance détaillée de l'histoire des catégories sociales de la Principauté de Moldavie, en particulier de celles privilégiées, de la seconde moitié du XVIIIe siècle - le début du XIXe siècle, offre de réelles possibilités pour comprendre ces changements intervenus plus tard en Bessarabie, après son annexion en 1812 à l'Empire russe, nous permettent de souligner de manière convaincante l'unité de structure et de développement historique héritée de la Principauté de Moldavie et mettre en évidence les changements structurels qui sont parvenus au sein de ces catégories sociales et fiscales sous la domination tsariste.

Мазылы, рупташи и подати в Молдавском княжестве (вторая половина XVIII века - начало XIX века)

Ключевые слова: Молдавское княжество, Российская империя, мазылы, рупташи, перепись, привилегированные.

Резюме: В настоящем исследовании автор рассматривает две привилегированные категории населения Молдавского княжества – категории мазылов и рупташей, определяет изменения, произошедшие с годами в их социальном статусе и налогообложении, а также вводит в научный оборот данные переписей населения, проводившихся российской администрацией в Молдавии в 1772, 1774 и 1808 годах. Это позволяет установить их численность в сравнении с другими социальными категориями и выявить изменения в общественно-экономическом положении этих двух категорий населения.

Анализ опубликованных и неопубликованных источников позволяет подробно изучить историю разных, особенно привилегированных, социальных категорий Молдавского княжества второй половины XVIII – начала XIX веков. Это дает возможность глубокого понимания тех социальных изменений, которые произошли в Бессарабии после ее аннексии Российской империей в 1812 году, позволяет доказать единство общественного устройства и непрерывность исторического развития и выделить структурные изменения, которые произошли в этих социальных категориях при царской власти.

26.03.2021

Dr. hab. Valentin Tomuleț, Universitatea de Stat din Moldova, str. A. Mateevici 60, MD-2009, Chișinău, Republica Moldova, https://orcid.org/0000-0003-4696-2064, e-mail: tomuletvalentin@yahoo.ro